CRNOGORSKI ELEKTROPRENOSNI SISTEM

SKUPŠTINA AKCIONARA

IZVJEŠTAJ O POSLOVANJU CRNOGORSKOG ELEKTROPRENOSNOG SISTEMA AD ZA 2013. GODINU

Podgorica, jun 2014. godine

Uz izvještaj

Uvodna riječ Predsjednika Odbora direktora

Dragan Laketić

Poslovnu 2013. godinu ćemo pamtiti kao godinu izazova, koji su, pored svih negativnih posljedica, još jednom pokazali stabilnost Kompanije i sposobnost da se izbori sa vjerovatno najvećim iskušenjem sa kojim se suočio elektroenergetski sistem Crne Gore u svojoj istoriji – neregularnim radom Kombinata aluminijuma, najvećeg potrošača električne energije u zemlji.U takvim okolnostima bilo je izuzetno važno očuvati ključne resurse Kompanije i nastaviti trend konstantnog rasta i postizanja odličnih poslovnih rezultata.

Možemo posebno biti ponosni na našu ulogu investiciono orijentisane kompanije koja je, uprkos ogromnim i krajnje specifičnim problemima sa kojima smo se suočili, u uslovima snažne ekonomsko-finansijske, pa i društvene krize, uspjela da realizuje investicije u iznosu od preko 16 miliona eura. Planom za 2014. godinu predvidjeli smo realizaciju investicija u iznosu od skoro 30 miliona eura, a petogodišnjim (2014-2018.) iznos od preko 130 miliona eura. Vjerujemo da investicije koje realizujemo imaju snažan uticaj na privrednu aktivnost u našoj zemlji i da značajno doprinose povećanju zaposlenosti i rastu BDP, kao i da pozicioniraju kompaniju, a i državu Crnu Goru, na mjesto jednog od centralnih aktera elektroenergetskih dešavanja u Jugoistočnoj Evropi. Vjerujemo da smo stabilnost i snagu CGES-a pokazali i kroz realizaciju projekta podmorske interkonekcije sa Italijom – jednim od najvećih aktuelnih projekata u elektroprenosnoj mreži u Evropi. Odgovornost prema preuzetim obavezama, strateškom partneru Terni i državi Crnoj Gori, kao potpisnicima odgovarajućih ugovora, kao i velikom broju zainteresovanih subjekata u Crnoj Gori i regionu, dodatno nas motiviše i obavezuje da izgradimo predviđene objekte u zadatim rokovima.

Naš primarni cilj i u narednom periodu biće da razvijamo prenosnu mrežu ravnomjerno na teritoriji čitave države, uvažavajući potrebe sadašnjih i budućih korisnika, vodeći računa o održivosti i ekološkoj prihvatljivosti, sa punom svješću o značaju očuvanja životne sredine, i tom cilju ćemo, kao društveno odgovorna kompanija, posvećivati sve više pažnje. Jedan od prioritetnih ciljeva u skoroj budućnosti je unapređenje odnosa sa ključnim partnerima i institucijama i nalaženje prihvatljivih rješenja za zaostale probleme iz 2013. godine.

Rezultati našeg rada u prethodnom periodu nijesu prošli nezapaženo, niti u Crnoj Gori, niti u regionu. Dobitnici smo nagrade „Lider u regionu u oblasti elektroenergije – najmenadžer i najkompanija", u izboru Evropskog udruženja menadžera – bosanskohercegovačke Direkcije za izbor najmenadžera BIH, jugoistočne i srednje Evrope, a na osnovu kandidature od strane Privredne komore Crne Gore.

Nesumnjivo, najveće zasluge za uspjehe kompanije pripadaju njenim zaposlenima, posebno onima koji su angažovani na najvažnijim poslovima i zadacima. Snažna investiciona aktivnost je prilika da ojačamo stručne potencijale najvrednijeg resursa CGES-a, naših zaposlenih. Stoga ćemo nastaviti da njegujemo timski duh, posvećenost i odgovoran odnos prema izazovima koji nam slijede.

Uvodna riječ Izvršnog direktora

Povodom razmatranja Izvještaja o poslovanju CGES-a za 2013. godinu, osjećam potrebu, a i smatram svojom obavezom, da u najkraćem ukažem na par bitnih momenata koji su, svaki na svoj način, obilježili poslovnu 2013. godinu.

Ali, na samom početku ovog obraćanja, želim istaći da se 2013. godina može okarakterisati kao uspješna poslovna godina za CGES, posebno ako se imaju u vidu vrlo nepovoljni uslovi i nedaće sa kojima smo se suočavali u svom radu. Ova konstatacija ima svoje uporište posebno u dijelu koji se odnosi na fizički obim ispunjenja zacrtanih planova, a to su radovi na održavanju prenosne mreže kao što su investiciono održavanje, revizije i remonti i uspješno vođenje pogona elektroprenosnih objekata. Realizacijom planiranih radova na održavanju, rezultirala je veoma pouzdana pogonska spremnost objekata prenosne mreže, koja je u krajnjem omogućila sigurno, pouzdano i kvalitetno napajanje potrošača električnom energijom na pragu prenosa, što je i osnovni zadatak naše kompanije.

Ivan Bulatović

Kada je u pitanju finansijski rezulatat on je svakako pozitivan, iako u poređenju sa 2012. godinom, u kojoj je ostvaren rezultat iznad plana, ipak slabiji.

*Finansijski izvještaji za 2013. godinu prikazuju dobit od 2,6 mil €. **Prihodi** iznose 27,5 mil € i uglavnom se odnose na korišćenje prenosne mreže (22,4 mil €), i dodjelu kapaciteta (3,7 mil €). **Troškovi** poslovanja iznose 18,1 mil €. **Rezultirajuća EBITDA** (dobit prije oporezivanja, kamate i amortizacije) iznosi 9,4 mil € sa maržom od 34%.*

U ovom kratkom osvrtu u povodu razmatranja Izvještaja o poslovanju za 2013. godinu, istakao bih dva momenta koji su se na neki način izdvojila iz ritma uobičajenih, redovnih i svakodnevnih aktivnosti na obavljanju planiranih radnih zadataka. Radi se o neprijatnostima koje je CGES imao vezano za neregularan rad Kombinata aluminijuma Podgorica (KAP), u periodu od 1.1.2013. do13.6.2013. godine, a posebno nakon 22.2.2013., kada EPCG odbija dalje pružanje sistemskih usluga za potrebe regulisanja KAP-ovog debalansa, zbog neregulisanih odnosa između ove dvije kompanije u dužem periodu. Ova događanja su znatno poremetila normalno funkcionisanje i rad CGES-a, praktično u svim segmentima poslovanja, što je za posljedicu imalo, između ostalog, značajno umanjenje ukupnog prihoda.

Drugi momenat koji zavređuje da se nađe u ovom kratkom osvrtu, je prekid u snadbijevanju el. energijom potrošača na području Andrijevice, Plava i Gusinja u trajanju od sedam dana zbog teške havarije na 110 kV DV „Trebješica - Andrijevica" i DV 110 kV „Andrijevica - Berane". Tom prilikom je polomljeno šest stubova zbog veoma loših vremenskih prilika (obilan vlažan snijeg koji se hvatao na provodnike i zemljovodna užad i veoma jak vjetar nepovoljnog smjera).

Oba ova događaja su izazvala veliku pažnju javnosti, štampanih i elektronskih medija.

Ostale aktivnosti na izvršavanju zacrtanih planova u prošloj godini, može se konstatovati, da su se odvijale uglavnom uspješno, kako u pogledu održavanja i vođenja pogona elektroprenosnih objekata, tako i na ostvarenju planiranih finansijskih pokazatelja.

Poslovnu 2013. godinu karakterišu još i značajna ulaganja u izgradnju novih prenosnih objekata, a takav trend, čak sa pojačanim intenzitetom, planiran je i u narednim godinama.

Realizovano je polaganje podzemnog energetskog kabla 110 kV između trafostanica „Podgorica3" i „Podgorica 5", čime su obje trafostanice dobile dvostrano napajanje 110 kV naponom. Završen je veći dio radova na TS 110/35 kV „Kotor", a njeno stavljanje pod napon planira se u toku ove godine. Interesantno je da je ova prva trafostanica u prenosnom sistemu koja se izvodi u GIS tehnici.

Ne mogu da ne izdvojim i najznačajniji projekat za CGES, za koji su u izvještajnoj godini, obezbijeđena sredstva iz kreditnih aranžmana KfW i EBRD za početak realizacije projekta povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom, konkretno za izgradnju trafostanice „Lastva" i priključnih 400 kV dalekovoda od Lastve do Čeva i Pljevalja.

Na kraju da zaključim, da se poslovna 2013. godina ne može ubrojiti u one najuspješnije po ostvarenom prihodu i profitu, ali je to godina u kojoj su realizovani planovi na održavnju elektroenergetskih objekata u visokom procentu što je omogućilo njihov pouzdan rad i sasvim zadovoljavajuću pogonsku spremnost i uložena značajna novčana sredstva u nove investicije, odnosno proširenje elektroprenosnih kapaciteta.

Sadržaj

Uz izvještaj
Uvodna riječ Predsjednika Odbora direktora 2
Uvodna riječ Izvršnog direktora 3

Profil Društva
Osnovni podaci 7
Osnivanje i razvoj 7
Objekti elektroprenosnog sistema 8
Korisnici prenosnog sistema 11
Vlasnička struktura 11
Učešće CGES-a u kapitalu drugih društava 12
Međunarodna saradnja 13
Članstvo u ENTSO-E 13
Kontrolni Blok SMM 13

Kalendar značajnih događaja u 2013. godini
Januar 14
Februar 15
April 15
Maj 16
Jun 16
Avgust 16
Septembar 16
Oktobar 17
Decembar 17
Tehnički podaci 18
Investicije 18
1. TS 400/110 kV „Lastva", 400 kV DV „Lastva-Čevo" i „Čevo-Pljevlja" 18
2. Izgradnja TS 110/35/10 kV „Kotor" (Škaljari) i 110 kV DV „Tivat-Kotor" (JP 001) 18
3. Izgradnja TS 110/10 kV „Kličevo" i priključni vodovi (JPI 012) 19
4. Rekonstrukcija sistema zaštita u cijeloj mreži (JPR 006b) 19
5. Proširenje TS 220/110/35kV „Mojkovac" i priključak na 220kV DV „Podgorica 1–Pljevlja 2" po principu „ulaz-izlaz" (JPI 002) 19
6. Projekat izgradnje telekomunikacionog sistema – proširenje (JPI 005) 19
7. SCADA za NDC sa EMS sistemom (uključujući procjenu N–1 kriterijuma sigurnosti u realnom vremenu) – NDC 005b 20
8. Izgradnja TS 110/10 kV „Podgorica 5" i priključenje na 110 kV mrežu (JPI 004) 20
9. Zamjena transformatora 110/10 kV u „Podgorici 3" (40 MVA) (JPR 011) 20
10. Nabavka i implementacija hardvera i softvera za FMIS (NDC 002) 21
11. Rekonstrukcija postrojenja (TS „Podgorica 2", TS „Nikšić", TS „Podgorica 1") (JPR 002a) 21
12. Rekonstrukcija postrojenja (TS „Bar", TS „Herceg Novi", TS „Podgorica 4", TS „Mojkovac") (JPR 002b) 21
13. Ostali projekti 22

Održavanje 23

Upravljanje sistemom
Energija prenesena za potrebe potrošača u zemlji 25
Energija prenesena za potrebe domaće proizvodnje 26
Energija tranzitirana preko crnogorskog elektroenergetskog sistema 27
Kvalitet isporuke i otkazivanje prekograničnih kapaciteta 28

Društvena odgovornost 30
Regulatorni okvir 30

Korporativno upravljanje
Skupština akcionara 32
Odbor direktora 32
Sekretar Društva 33
Menadžment 33
Izvršni direktor 33
Menadžerski tim 33
Transparentnost poslovanja 33
Zarade i naknade 34
Zarade 34
Naknade 34
Kratkoročni i dugoročni bonusi 34
Ostale beneficije 34
Organizaciona struktura 35
Ljudski resursi 36

Finansijski izvještaj
Bilans uspjeha 37
Bilans stanja 39
Neto finansijski dug 39
Postojeći krediti 39
Tokovi gotovine 39
Članstvo na berzi i akcije CGES-a 40

Profil Društva

Osnovni podaci

Crnogorski elektroprenosni sistem AD, (CGES), registrovan je kao akcionarsko društvo u Centralnom registru privrednih subjekata 27.3.2009. godine, pod brojem 40008972. Osnovna djelatnost Društva je prenos električne energije, šifra 3512, za koju je i licenciran od strane Regulatorne agencije za energetiku. Osnovni kapital Društva iznosi 155.108.283,12 €, podijeljen je na 146.176.876 akcija nominalne vrijednosti 1,0611 €.

Licenca za prenos električne energije, izdata je na osnovu člana 37 i člana 55 Zakona o energetici (Službeni list Crne Gore broj 28/10), člana 18 Statuta Regulatorne agencije za energetiku (Službeni list Crne Gore broj 7/11) i Odluke Odbora Regulatorne agencije za energetiku o izmjeni Licence za prenos električne energije broj 11/1541-1 od 11.7.2011, a upisana u registru izdatih licenci pod brojem L-E-007.

Kao nacionalni operator prenosa električne energije, CGES je zadužen za razvoj, eksploataciju, upravljanje i održavanje prenosne mreže na teritoriji Crne Gore, u cilju stabilnog rada elektroenergetskog sistema i pouzdanog prenosa električne energije od proizvodnih objekata do velikih potrošača i distributivne mreže, kao i omogućavanja razmjene električne energije sa susjednim elektroenergetskim sistemima.

Pored osnovne, CGES obavlja i sljedeće djelatnosti: postavljanje električnih instalacija i opreme, projektovanje građevinskih i drugih objekata, grube i ostale građevinske radove, specijalizovane radove, kao i poslove telekomunikacija, za koje je licenciran od strane Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Osnivanje i razvoj

Svoju osnovnu djelatnost Društvo temelji na višedecenijskom iskustvu u prenosu električne energije, koje je obavljalo u različitim organizacionim oblicima, još od izgradnje prve trafostanice prenosne mreže u Crnoj Gori – TS 110/35kV „Nikšić", koja je puštena u pogon 1. jula 1957. godine, povezujući 110kV dalekovodom gradove Nikšić (Crna Gora) i Bileća (Bosna i Hercegovina). Pripreme za ovaj čin počele su još 8. januara 1954. godine, kada je osnovano preduzeće „Dalekovod" – Titograd čija je osnovna djelatnost bila izgradnja dalekovoda i trafostanica. Ovo preduzeće je obavljalo prenos, transformaciju električne energije i održavanje objekata prenosne mreže, pokrivajući južni i centralni dio tadašnje Socijalističke Republike Crne Gore. Već 1. maja 1955. godine u Bijelom Polju je osnovan „Elektroprenos" - Bijelo Polje za sjeverni dio Republike, koji je 15. jula 1957. godine pripojen preduzeću „Dalekovod" - Titograd. Od samog osnivanja, u sastavu ovog preduzeća postojala su dva pogona, jedan za prenos, transformaciju električne energije i održavanje objekata prenosne mreže i drugi za izgradnju objekata prenosne mreže. Od 1961. godine preduzeće posluje pod nazivom „Elektrocrnagora" – Titograd. U integracionim procesima s kraja sedamdesetih godina prošlog vijeka, kompanija postaje sastavni dio vertikalno integrisane nacionalne Elektroprivrede, koja prolazeći razne organizacione oblike, 1998. godine postaje akcionarsko društvo – Elektroprivreda Crne Gore AD – Nikšić.

Akcionarsko društvo Prenos Podgorica, osnovano je Odlukom o restrukturiranju putem odvajanja uz osnivanje novog društva, koju je donijela Skupštine akcionara Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić 23.03. 2009. godine, što je bila direktna posljedica relevantnih preporuka i regulativa Evropske Unije

o deregulaciji energetskog sektora. Na prvoj redovnoj Skupštini akcionara koja je održana 25.6.2010. godine, donesena je odluka o promjeni naziva Društva, tako da počev od 02.07.2010. godine, kada je ova promjena registrovana kod CRPS-a, Društvo posluje pod nazivom Crnogorski elektroprenosni sistem AD.

Objekti elektroprenosnog sistema

Elektroprenosni sistem u Crnoj Gori, prema Zakonu o energetici čine postrojenja i dalekovodi 110kV, 220kV, 400kV napona, kao i transformatori prenosnog odnosa 110/x. Dalekovodnu mrežu elektroprenosnog sistema čine:

- 30 dalekovoda 110 kV ukupne dužine 551,3 km, jedan podzemni kablovski vod dužine 3.6 km i pet dalekovoda ukupne dužine 121,2 km koji rade na 35kV naponu;
- 8 dalekovoda 220 kV ukupne dužine 337,4 km i
- 5 dalekovoda 400 kV ukupne dužine 283,3 km.

Ovako izgrađena prenosna mreža omogućava dobru povezanost mreže u Crnoj Gori sa susjednim sistemima na sva tri naponska nivoa, pa je sistem Crne Gore sa susjednim elektroenergetskim sistemima povezan:

- sa elektroenergetskim sistemom Srbije, preko dva 220 kV DV („Pljevlja 2 - Bajina Bašta" i „Pljevlja 2 – Požega"), kao i sa 110 kV DV „Pljevlja 1 - Potpeć";
- sa elektroenergetskim sistemom Kosova, preko jednog 400 kV DV „Ribarevine - Peć",
- sa elektroenergetskim sistemom Bosne i Hercegovine preko jednog 400 kV DV („Podgorica 2 – Trebinje"), dva 220 kV DV („HE Perućica – Trebinje" i HE „Piva" – Sarajevo), te sa dva 110 kV DV („H. Novi – Trebinje" i „Vilusi - Nikšić – Bileća"), 110 kV dalekovodom „Pljevlja – Čajniče", koji radi u režimu 35kV i
- sa elektroenergetskim sistemom Albanije preko 400 kV DV „Podgorica 2 – Tirana" i 220 kV DV „Podgorica 1 – Koplik".

Tabela 1: *Elektroenergetski vodovi u vlasništvu Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD*

Elektroenergetski vodovi:			u Crnoj Gori [km]	Ukupna dužina [km]
400kV dalekovodi	1	Podgorica 2 – Trebinje	61,4	89,4
	2	Podgorica 2 - Ribarevine	84,7	84,7
	3	Ribarevine - Kosovo B	53,1	128,1
	4	Ribarevine - Pljevlja 2	54,8	54,8
	5	Podgorica - Albanija	29,3	156,0
		UKUPNO	283,3	513,0
220kV dalekovodi	1	Perućica - Trebinje	42,5	63,2
	2	Podgorica 1- Perućica	34,1	34,1
	3	Podgorica 1- Albanija	21,0	65,6
	4	Podgorica 1 - Mojkovac	72,1	72,1
	4	Mojkovac - Pljevlja 2*	44,9	81,6
	6	Piva - Pljevlja 264	49,8	49,8
	7	Piva - Pljevlja 265	49,6	49,6
	8	Piva - Lukavica (Buk Bijelaa)	23,4	25,0
		UKUPNO	337,4	441,0
110kV dalekovodi	1	Podgorica 2 - Virpazar	30,0	30,0
	2	Virpazar - Bar	16,4	16,4
	3	Podgorica 2 - Budva	36,0	36,0
	4	Podgorica 1 - Podgorica 3	3,9	3,9
	5	Podgorica 2 - Podgorica 4	3,5	3,5
	6	Podgorica1 - Podgorica 2,I	5,8	5,8
	7	Podgorica1 - Podgorica 2,II	5,9	5,9
	8	Podgorica 2 – Podgorica 5	11,7	11,7
	9	Podgorica 2 – Kap, II	8,0	8,0
	10	Podgorica 2 - KAP, III	8,1	8,1
	11	Bar - Budva	33,4	33,4
	12	Bar - Ulcinj	23,7	23,7
	13	Budva - Cetinje	11,5	11,5
	14	Budva - Tivat	17,4	17,4
	15	Podgorica 2 - Cetinje	31,7	31,7
	16	Tivat - Herceg Novi	20,7	20,7
	17	Herceg Novi -Trebinje	15,6	30,8
	18	Perućica - Danilovgrad	17,1	17,1
	19	Perućica - Nikšić 3	13,5	13,5
	20	Podgorica - Danilovgrad	17,6	17,6
	21	Podgorica – EVP Trebešica	36,1	36,1
	22	EVP Trebešica - Andrijevica	30,8	30,8
	23	Andrijevica – Berane	17,1	17,1
	24	Berane - Ribarevine	21,1	21,1
	25	Ribarevine - Mojkovac	14,0	14,0
	26	Nikšić - Bileća	55,6	59,5
	27	Pljevlja 1 – Pljevlja 2	2,8	2,8
	28	Totcjep - Vilusi	0,5	0,5
		UKUPNO	509,5	528,6
110kV kablovi	1	Podgorica 3 - Podgorica 5	3,6	3,6
		UKUPNO	3,6	3,6
Dvostruki 110kV dalekovodi	1	Perućica – Podgorica vod II / III	32,6	32,6
	2	Perućica – Nikšić vod I / II	12,8	12,8
		UKUPNO	45,4	45,4
110kV dalekovodi pod 35 kV naponom	1	Pljevlja 1 - Čajniče	20,8	25,8
	2	Nikšić - Brezna	29,2	29,2
	3	Pljevlja 1 - Žabljak	38,5	38,5
	4	Berane - Rožaje	24,1	24,1
	5	Ribarevine - Nedakusi	8,6	8,6
		UKUPNO	121,2	126,2
UKUPNO NA SVIM NAPONSKIM NIVOIMA			1300,4	1657,8

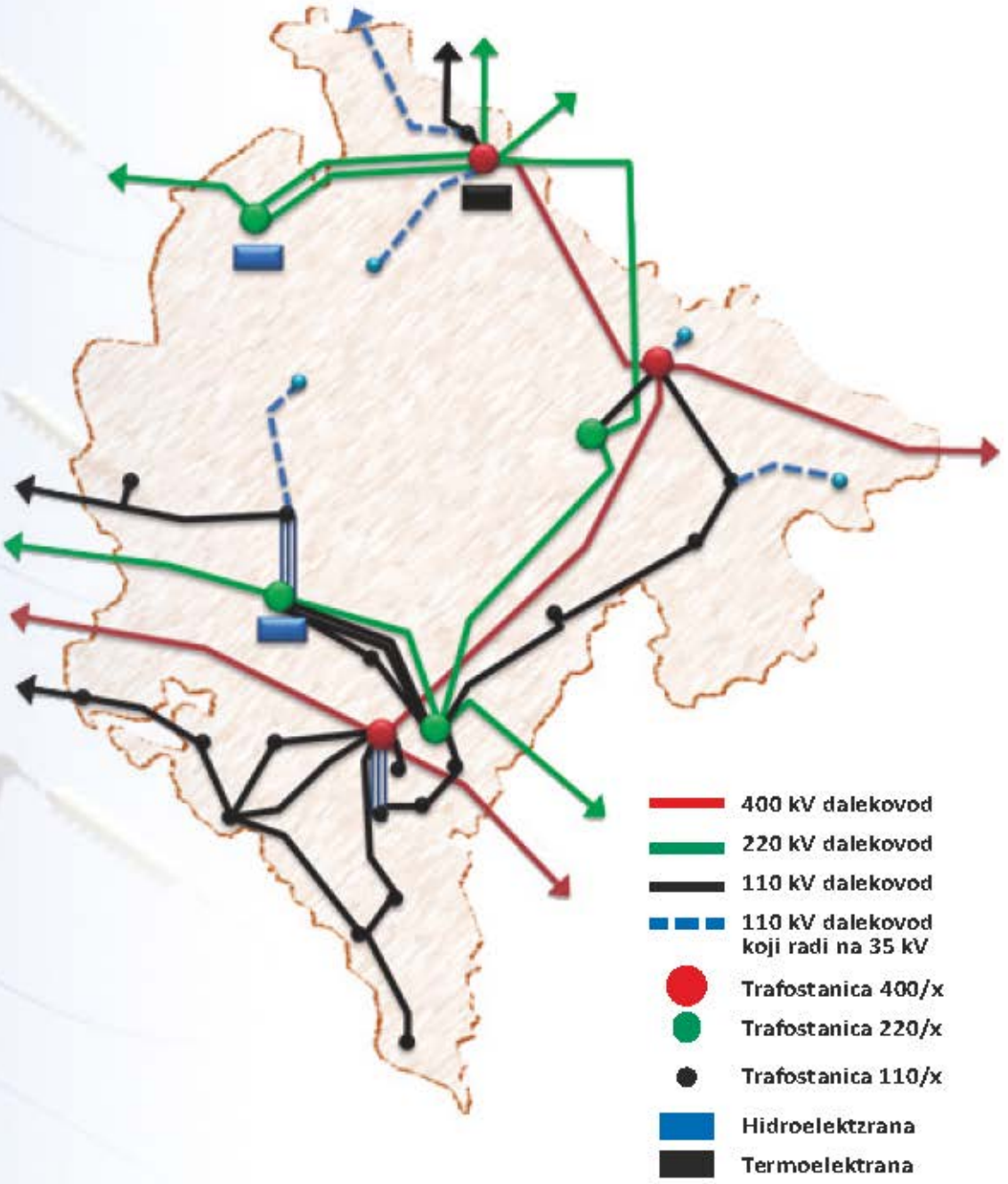

Slika 1 Elektroprenosni sistem Crne Gore na 31.12.2013. godine

Korisnici prenosnog sistema

Na elektroprenosnu mrežu u vlasništvu CGES-a priključene su tri velike elektrane – HE „Perućica", HE „Piva" i TE „Pljevlja", kao i tri direktna potrošača – Kombinat aluminijuma Podgorica, Željezara Nikšić i Željeznička infrastruktura Crne Gore, dok se preko distributivne mreže električnom energijom indirektno napaja oko 370.000 registrovanih distributivnih potrošača.

Osim proizvođača i snabdjevača električnom energijom, koji su licencirani za obavljanje elektroenergetskih djelatnosti na teritoriji Crne Gore, prenosnu mrežu, u cilju pristupa prekograničnim prenosnim kapacitetima, koristi i dvadesetak regionalnih trgovaca električnom energijom.

Vlasnička struktura

Ukupan broj akcionara Društva na dan 31.12.2013. godine bio je 8.169. Država Crna Gora, kao većinski vlasnik, posjeduje 55,00 % akcija Društva, strateški partner većinskog vlasnika, italijanski operator prenosnog sistema – Terna Rete Elettrica Nazionale S.p.A je vlasnik 22,0889 % akcija, dok su na dan 31.12.2013. godine fizička lica posjedovala 9,76 % akcija, fondovi zajedničkog ulaganja 5,17 %, kastodi računi 4.78 %, a pravna lica 3,20 % akcija. Deset najvećih vlasnika Društva posjeduje gotovo 90% akcija.

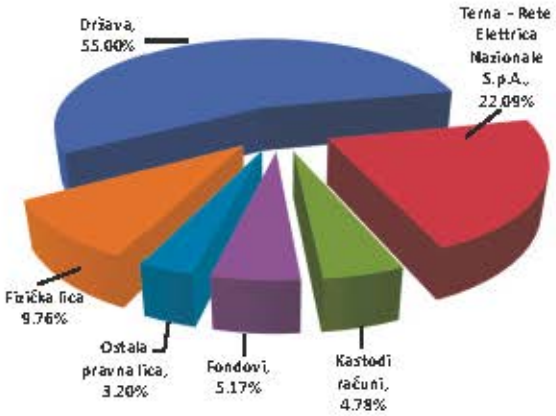

(a)

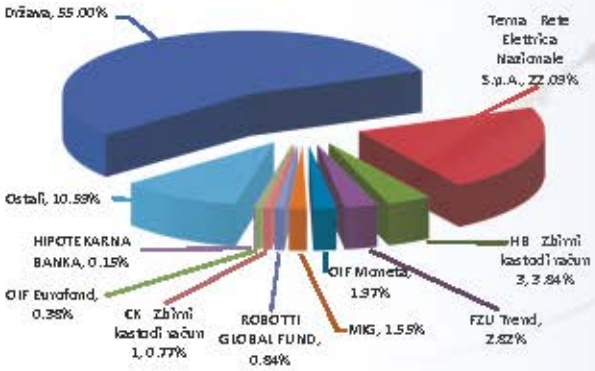

(b)

Grafik 2

(a) *Vlasnička struktura CGES-a na dan 31.12.2013. godine*
(b) Učešće 10 najvećih akcionara u vlasničkoj strukturi CGES-a na dan 31.12.2013. godine

Učešće CGES-a u kapitalu drugih društava

CGES je na dan 31.12.2013. godine bio vlasnik 4140 akcija nominalne vrijednosti 51,1292 €, što čini učešće od 1,5290 % u kapitalu Invest Banke Montenegro AD Podgorica .

Kao jedan od četiri osnivača, CGES posjeduje udio koji iznosi 49.548,31 € i čini 25,00 % kapitala Elektroenergetskog koordinacionog centra doo, sa sjedištem u Beogradu (EKC). EKC je osnovan 1993. godine, sa svrhom koordinacije rada elektroenergetskih sistema Crne Gore, Srbije i Makedonije, a vremenom je prerastao u referentnu konsultantsku kuću na prostoru Jugoistočne Evrope, istovremeno pružajući permanentnu ekspertsku pomoć CGES-u i ostalim vlasnicima, kako u operativnom radu, tako i na planu strateškog planiranja.

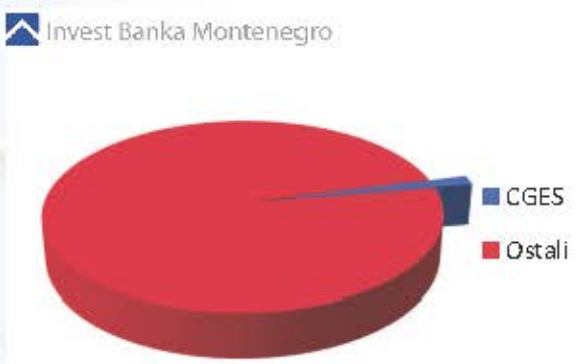

Grafik 3 *– Vlasnički udio CGES-a u Invest Banci Montenegro*

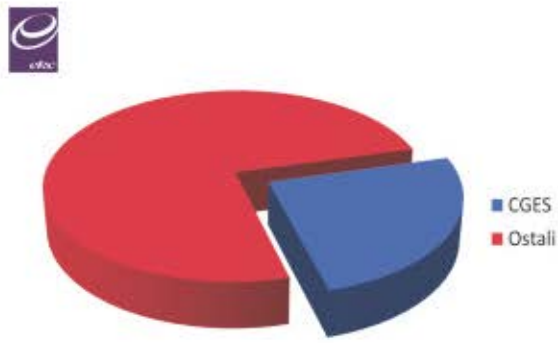

Grafik 4 *– Vlasnički udio CGES-a u EKC-u*

Prateći primjer formiranja sedam evropskih regiona, a u skladu sa Regulativom evropske komisije 1228/2003, Ministarski savjet Energetske zajednice donio je odluku o formiranju VIII Regiona 27. juna 2009. godine, sa ciljem implementacije zajedničkih procedura upravljanja zagušenjima u prenosnoj mreži na prostoru zemalja članica. U skladu sa odredbama Regionalnog akcionog plana o otvaranju veleprodajnog tržišta i Evropskim ciljnim modelom za trgovinu električnom energijom, operatori prenosa iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Rumunije, Crne Gore, Albanije, Makedonije, Kosova, Grčke i Turske, formirali su 2012. godine projektnu kompaniju sa sjedištem u Podgorici, čiji je cilj da stvori preduslove za rad regionalne aukcijske kuće za dodjelu prekograničnih prenosnih kapaciteta.

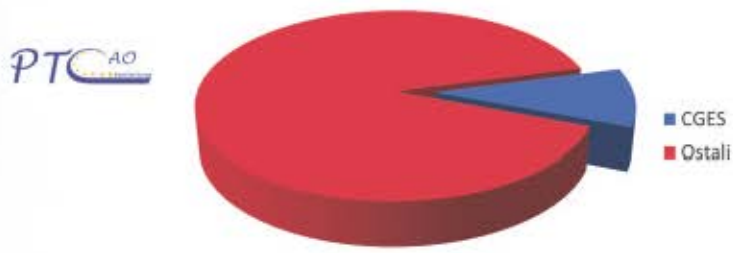

Grafik 5 *– Osnivački udio CGES-a u PTC SEE CAO*

CGES je jedan od deset ravnopravnih osnivača projektne kompanije, a u inicijalnim fazama formiranja kompanije nastoji da omogući njeno što brže uspostavljanje. PTC SEE CAO je do decembra 2013. godine ispunila svoj zadatak i stvorila preduslove za transfomaciju u potpuno funkcionalnu regionalnu aukcijsku kuću, čije servise će u početku koristiti sedam regionalnih operatora prenosnog sistema.

Međunarodna saradnja

Članstvo u ENTSO-E

CGES sarađuje sa evropskim operatorima prenosnih sistema u okviru Evropske mreže operatora prenosnih sistema – ENTSO-E. Cilj saradnje, deklarisan i Regulativom Evropskog parlamenta 714/2009 od 13.7.2009. godine, je promocija uspostavljanja i omogućavanje funkcionisanja regionalnog i unutrašnjeg tržišta električne energije Evropske unije, prekogranične trgovine, kao i obezbjeđenje optimalnog upravljanja, kooordinisanog rada i odgovarajućeg tehničkog razvoja evropskog elektroprenosnog sistema.

Kao jedan od osnivača ENTSO-E organizacije, koja danas broji 41 članicu iz 34 evropske države, CGES nastoji da deklarisane ciljeve organizacije realizuje na prostoru Crne Gore, dok na nivou asocijacije učestvuje u donošenju odluka i primjenjuje zajedničke instrumente za rad evropske interkonekcije, kako bi se osigurala koordinacija u normalnim i vanrednim uslovima.

Kontrolni Blok SMM

Crnogorski elektroprenosni sistem AD administrira i upravlja ENTSO-E kontrolnom oblašću Crna Gora. Kontrolna oblast Crna Gora dio je Kontrolnog bloka SMM, koji obuhvata još i kontrolne oblasti Srbije i Makedonije. Koordinaciju SMM bloka obavlja operator prenosnog sistema Srbije – EMS, saradjujući sa CGES-om i makedonskim operatorom prenosnog sistema MEPSO.

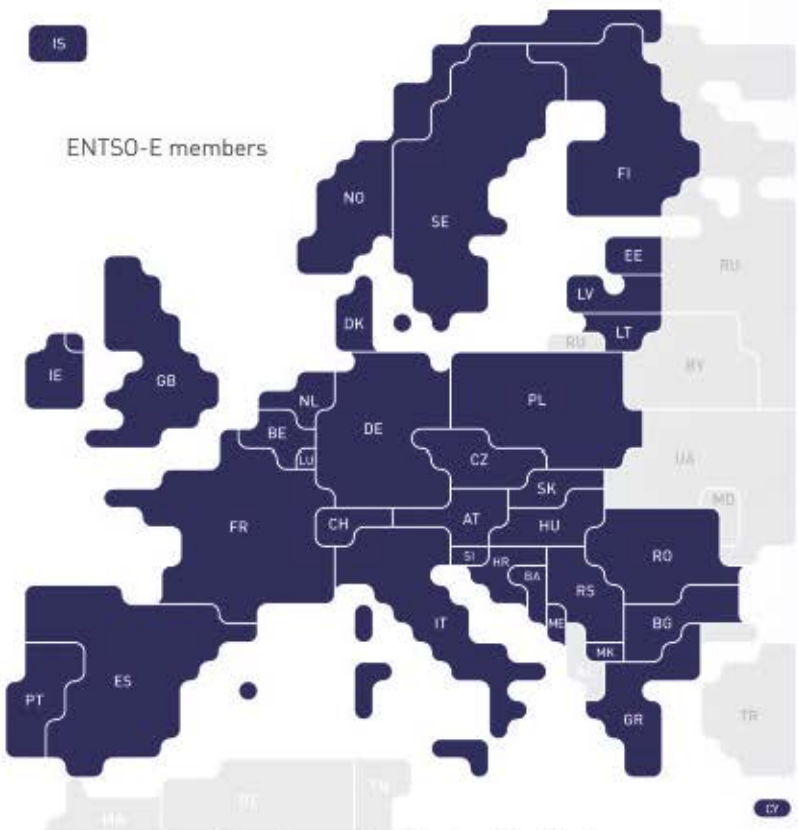

***Slika 6** – Zemlje članice ENTSO-E*

Kalendar značajnih događaja u 2013. godini

Januar

1.01.2013. **KAP ostao bez snabdjevača**

Sami početak 2013. godine ukazivao je na dolazak veoma izazovnog perioda za Crnogorski elektroprenosni sistem. Najveći potrošač električne u Crnoj Gori, Kombinat aluminijuma Podgorica (KAP), ušao je u novu kalendarsku godinu bez potpisanog ugovora o snabdijevanju električnom energijom. Čineći preko 30% ukupne potrošnje električne energije u zemlji, ovakvim postupkom KAP je doveo crnogorsku elektroenergetiku u poziciju bez presedana. Polazeći od odredbi Energetskog bilansa za 2013. godinu, kojim je predviđen rad KAP-a snagom od 84MW, zakonske obaveze obezbjeđenja balansa u sistemu, nemogućnosti jednostranog isključenja ovog potrošača sa prenosne mreže u skladu sa mišljenjem Uprave za inspekcijske poslove, te informacija dobijenih od samog KAP-a, kao i ostalih subjekata odgovornih za realizaciju elektroenergetskog bilansa, CGES izdaje nalog Elektroprivredi Crne Gore, kao jedinom vlasniku proizvodnih jedinica osposobljenih za pružanje pomoćnih usluga, da angažuje rezervu u snazi i pokrije debalans elektroenergetskog sistema. Na taj način se nastali poremećaj zadržava u okvirima crnogorskog elektroenergetskog sistema cijela 53 dana, sve do 22.2.2013. godine.

15.01.2013. **Sedmodnevni prekid napajanja u Andrijevici i Plavu**

„... koincidencija i kombinacija više veoma nepovoljnih specifičnih klimatskih i meteoroloških pojava i dejstava (temperatura, kiša, snijeg, olujni vjetar...), a za koje dalekovodi nijesu projektovani"[1], dovodi 15.1.2013. godine, u 14:56 h, Crnogorski elektroprenosni sitem pred novi izazov – usljed gotovo istovremene havarije dalekovoda 110kV „Berane – Andrijevica" i 110kV „Andrijevica – Trebješica", konzumno područje Andrijevice i Plava, koji se napaja iz TS 110/35kV „Andrijevica", ostaje bez mogućnosti napajanja električnom energijom. I pored vanrednh napora nadležnih službi CGES-a, pogođeno područje ostaje bez napajanja električnom energijom sve do 21.1.2013. godine, do 14:09 h, kada je isporuka el.energije obezbijeđena improvizovanim polaganjem 35kV kabla u dužini od dva kilometra, uz savladavanje visinske razlike od oko 200m i sve u, za potrošače predugom, a za ekipe održavanja rekordnom roku, od šest dana od dana havarije. Ukupna neisporučena energija u 8593 minuta beznaponske pauze procjenjuje se na 519MWh.

[1] IZVJEŠTAJ O RADU Stručne komisije za utvrđivanje uzroka višednevnog prekida u napajanju konzumnog područja Andrijevice i Plava u periodu 15.01.2013. do 21.01.01.2013. godine - Prof. dr Sreten Škuletić – predsjednik, (ETF Podgorica), Doc. dr Vladan Radulović (ETF Podgorica), Blagota Novosel, dipl.ing.el. (Uprava za inspekcijske poslove), Branko Micev, dipl. met– (HMZ CG), Miodrag Stanišić, Ranko Rađžić, Dejan Dedovići Dragan Perunović (CGES).

Nezavisna komisija sačinjena od predstavnika relevantnih institucija, pored ostalog, u svom izvještaju konstatovala je: „Uvidom u raspoloživu dokumentaciju, naročito izvještaje o reakcijama i aktivnostima nadležnih organa CGES očigledno je da su oni, i pored veoma nepovoljnih meteoroloških uslova i jednovremene pojave velikog broja havarija, adekvatno i brzo preduzeli sve mjere u granicama raspoloživih mogućnosti, a u cilju što bržeg obezbjedjenja napajanja ovog područja električnom energijom".

Februar

Poslat nalog za gašenje KAP-a

22.02.2013.

Ni 53 dana od početka godine, KAP nije obezbijedio snabdjevača električnom energijom, niti je izvršio registraciju sopstvene balansne grupe i preuzeo balansnu odgovornost. Na taj način, balansni mehanizam doveden je u zonu bez raspoloživih finansijskih garancija, zbog čega vlasnicima sistemskih rezervi nije bilo moguće garantovati plaćanje angažovanja (nacionalni balansni mehanizam jasno predviđa da debalans u sistemu pokriva počinilac – u konkretnom slučaju KAP, a naknadu u krajnjem prima pružalac pomoćne usluge – u konkretnom EPCG). Iz navedenog razloga, EPCG ukida raspoloživost sistemske rezerve, pa jedini resurs za balansiranje sistema CGES-u ostaje regulacija snage potrošnje. U skladu sa Pravilima o radu prenosnog sistema, CGES 22.2.2013. godine dostavlja zahtjev KAP-u za hitnu privremenu konzervaciju proizvodnih pogona elektrolize, na način utvrđen prethodno dostavljenim planom konzervacije. Postupanje po zahtjevu CGES-a trebalo je da obezbijedi opštebezbjedno privremeno zaustavljanje rada fabrike, do pronalaženja rješenja za snabdijevanje električnom energijom.

I pored višestrukih urgencija, odluka o privremenoj konzervaciji nije donesena na relevantnim organima KAP-a, pa je neželjeni debalans sistema u kontrolnoj oblasti Crna Gora prenesen na evropsku elektroenergetsku interkonekciju. Sve do 31.3.2013. godine, debalans je koincidirao sa neželjenim debalansom suprotnog smjera elektroenergetskog sistema Srbije, pa je uticaj na ostatak interkonekcije bio zanemarljiv. U periodu od 1.4.2013. do 25.5.2013. godine, neželjena odstupanja sistema akumulirana su u odnosu na evropsku elektroenergetsku interkonekciju, nakon čega je riješeno pitanje snabdijevanja KAP-a električnom energijom. U tom periodu akumulirani kompenzacioni program isporučen je u skladu sa ustaljenim procedurama, od strane novog snabdjevača KAP-a – kompanije Montenegro Bonus d.o.o. Cetinje.

April

Objavljen tender za izgradnju dalekovoda 400kV „Lastva – Čevo"

10.04.2013.

I pored brojnih neočekivanih problema, rad na realizaciji najvećeg investicionog projekta CGES-a, a trenutno i cjelokupne crnogorske elektroenergetike, tokom 2013. godine odvijao se nesmanjenom dinamikom. Tako je 10.4.2012. godine objavljen poziv za dostavljanje ponuda za izgradnju jednog dvostrukog i jednog jednostrukog 400kV dalekovoda od buduće TS „Lastva" do Čeva. Značaj projekta potvrđuje i činjenica da su među dvadesetak ponuđača, svoje interesovanje pokazale i gotovo sve trenutno vodeće svjetske kopmanije specijalizovane za izgradnju visokonaponskih dalekovoda sa evropskog i azijskog kontinenta.

Maj

8.05.2013. **Potpisani ugovori o kreditu**

Predstavnici Crnogorskog elektroprenosnog sistema potpisali su sa Njemačkom razvojnom bankom (KfW) i Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) ugovore o kreditima, kojima će biti finansirana izgradnja povezane infrastrukture, u okviru projekta podmorske energetske interkonekcije između Crne Gore i Italije. Kreditni aranžman sa KfW bankom vrijedan je 25 miliona eura i za njega je već Zakonom o budžetu za 2013. godinu definisano izdavanje državnih garancija, dok je kredit sa EBRD bankom, u iznosu od 60 miliona, potpisan sa mogućnošću raspoloživosti i komercijanog i aranžmana sa državnom garancijom, zavisno od budžetskih mogućnosti u periodu 2014 – 2016. godina.

Jun

13.06.2013. **Vraćen balans sistema**

Nakon višemjesečnog rada sistema sa neuobičajeno visokim neželjenim debalansom, rad kontrolne oblasti Crna Gora vraćen je u uobičajeno stanje, zahvaljujući angažovanju Montenegro Bonusa na snabdijevanju KAP-a električnom energijom. Od ovog datuma počinje puna normalizacija rada crnogorskog elektroenergetskog sektora.

25.06.2013. **Održana IV redovna Skupština akcionara Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD**

Održana je IV redovna Skupština akcionara Društva, dok vanrednih sjednica nije bilo. Na ovoj sjednici, Skupština akcionara je usvojila Izvještaj o poslovanju za 2012. godinu i Finansijske iskaze za istu godinu, sa izvještajem revizora. Društvo je iskazalo dobit iz poslovanja u iznosu od 6,5 miliona eura. Izabrani su članovi Odbora direktora i revizor za 2013. godinu.

Avgust

5.08.2013. **Objavljen tender za izgradnju TS 400/110kV „Lastva"**

Pozivom za dostavljanje ponuda za izgradnju TS 400/110kV „Lastva" i proširenje TS „Pljevlja", CGES je konačno vratio fokus svojih aktivnosti na investicije. Nedugo po objavljivanju poziva, svoje interesovanje iskazali su najveći svjetski proizvođači visokonaponske opreme.

Septembar

11.09.2013. **Sporazum o regulisanju odnosa, prekršajne prijave i ostavka Izvršnog direktora**

Nakon višemjesečnih pregovora, EPCG i CGES potpisali su 5.9.2013. godine Sporazum o regulisanju medjusobnih odnosa. Ovim činom okončan je višemjesečni period urušavanja odnosa između crnogorskih elektroenergetskih subjekata i pripremljen teren za potpisivanje potrebnih ugovora. Pa ipak, Regulatorna agencija za energetiku objavila je 11.9.2013. godine da je podnijela prekršajne prijave protiv EPCG i CGES-a, zato što, kako su prenijeli mediji- „nijesu zaključili ugovor o pružanju sistemskih i pomoćnih usluga, kao ni ugovor o korišćenju prenosnog sistema, te nabavci struje za pokrivanje gubitaka u prenosu". Ovo je bio neposredni povod za neopozivu ostavku dotadašnjeg

izvršnog direktora Ljuba Kneževića. Kasnijom kontrolom subjekata utvrđeno je da su isti 1.10.2013. godine zaključili navedene ugovore, pa je Agencija nadležnim organima dostavila akte o odustajanju od zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka.

Potpisani ugovori o radu energetskih subjekata

Oktobar

1.10.2013.

Nakon višemjesečnih pregovora između svih energetskih subjekata u zemlji, 1.10.2013. godine konačno su potpisani svi potrebni ugovori kojima se reguliše redovna saradnja između elektroenergetskih subjekata i učesnika na tržištu. Dosljedno insistiranje CGES-a na neophodnosti definisanja jasne balansne odgovornosti na zakonom predviđen način, rezultiralo je istovremenim potpisivanjem ugovora o balansnoj odgovornosti, ugovora o pružanju sistemskih i pomoćnih usluga, ugovor o korišćenju prenosnog sistema, i ugovora o nabavci električne energije za pokrivanje gubitaka u prenosu.

Izabran novi Izvršni direktor

Decembar

16.12.2013.

Odbor direktora jednoglasno je za izvršnog direktora izabrao dipl.ing.el. Ivana Bulatovića, koji je do imenovanja obavljao funkciju glavnog inženjera za zaštite u CGES-u, gdje je i započeo svoju profesionalnu karijeru 2004. godine.

Potpisan ugovor o izdradnji TS „Lastva"

17.12.2013.

Izazovna i po mnogo čemu atipična godina ipak je okončana veoma značajnim događajem – zahvaljujući predanom i krajnje efikasnom radu tenderske komisije, CGES je uspio da ostvari zacrtani cilj i tokom 2013. godine odabere izvođača koji će graditi trafostanicu 400kV „Lastva", na koju će biti povezano konvertorsko postrojenje energetske interkonekcije prema Italiji. Ugovor o izgradnji potpisan je 17.12.2013. godine sa renomiranom kompanijom Siemens, koja se obavezala da će posao realizovati u skladu sa uslovima i rokovima zahtijevanim tenderom.

Tehnički podaci

Investicije

U Izvještaju su opisane aktivnosti na realizaciji svih investicionih projekata koje su vođene u 2013. godini.

Važno je napomenuti da su na realizaciju plana značajno uticale procedure javnih nabavki prema Zakonu o javnim nabavkama. Zakon o javnim nabavkama je ostavio mugućnost dostavljanja prigovora u svakoj fazi postupka javne nabavke, što proces čini jako složenim i vremenski zahtjevnim, a u krajnjem utiče na realizaciju Plana javnih nabavki, a time i na realizaciju Investicionog plana. Teškoće se ogledaju i u činjenici da i ponuđači često prave formalne propuste.

1. TS 400/110 kV „Lastva", 400 kV DV" Lastva-Čevo" i „Čevo-Pljevlja"

TS „Lastva", 400 kV DV „Lastva - Čevo" i 400 kV DV „Čevo - Pljevlja" je ugovorena obaveza iz Ugovora o koordinaciji projekta u pogledu realizacije visokonaponskog jednosmjernog podmorskog kabla između Crne Gore i Italije.

TS 400/110/35 kV „Lastva" podrazumijeva izgradnju trafostanice snage 2x300 MVA.

Izgradnja 400 kV DV „Lastva - Čevo" podrazumijeva ulaz-izlaz Lastve do DV „Podgorica - Trebinje" i dio 400 kV DV „Lastva - Pljevlja". Dalekovod 400 kV od Lastve do Čeva je oko 35 km, sa paralelnim jednim jednosistemskim i jednim dvosistemskim vodom.

Dalekovod 400 kV „Čevo – Pljevlja" se izvodi kao jednostruki u dužini 115 km i kao dvostruki vod u dužini 40 km od Brezana do Kosanice. Ovim projektom će se zatvoriti interni crnogorski prsten i poboljšati pouzdanost elektroenergetskog sistema.

U 2013. godini za dio projekta koji se odnosi na TS „Lastva",završen je proces eksproprijacije, sprovedena je tenderska procedura za realizaciju projekta po principu „ključ u ruke" i potpisan ugovor sa najpovoljnijim ponuđačem.

Za dio projekta koji se odnosi na DV „Lastva - Čevo" u 2013. godini je završen Idejni projekat, dobijeni su UTU, proces eksproprijacije realizovan u obimu 90% i objavljen je tender za realizaciju projekta po principu „ključ u ruke".

Za dio projekta koji se odnosi na DV „Čevo - Pljevlja", u 2013. godini je završen Idejni projekat, dobijeni su UTU, intenzivirane aktivnosti na eksproprijaciji i pripremljen je tender za realizaciju projekta po principu „ključ u ruke".

2. Izgradnja TS 110/35/10 kV „Kotor" (Škaljari) i 110 kV DV „Tivat-Kotor" (IP 001)

Izgradnja TS 110/35/10 kV „Kotor" (Škaljari) i 110 kV DV „Tivat - Kotor" je projekat priključenja jednog od najznačajnijih turističkih centara Crne Gore na prenosnu mrežu, čime bi se značajno smanjio problem snabdijevanja potrošača kotorske opštine električnom energijom.
Realizacija projekta podrazumijeva:

- izgradnju TS 110/35 kV „Kotor" (Škaljari) 2 × 20 MVA u GIS-u,
- izgradnju dalekovoda 110 kV „Tivat – Kotor" i
- ugradnja novog transformatora 110/35 kV, 20 MVA.

U toku 2013. godine, dobijena je građevinska dozvola za izgradnju TS 110/35 kV „Kotor". Završeni su predviđeni radovi na izgradnji TS 110/35 kV „Kotor", osim priključnog 110 kV kablovskog voda koji je sastavni dio dijela projekta DV 110 kV „Tivat – Kotor".

Izgradnja DV 110 kV „Tivat – Kotor" je planirana u 2014. godini. Izvršen je izbor najpovoljnijeg ponuđača za realizaciju projekta po principu „ključ u ruke".

3. Izgradnja TS 110/10 kV „Kličevo" i priključni vodovi (IPI 012)

Ovaj projekat obuhvata izgradnju TS 110/10 kV „Kličevo" na lokaciji postojeće TS 35/10kV „Kličevo" i povezivanje na 110 kV mrežu izgradnjom kablovskog voda do postojeće TS 110/35kV „Nikšić".

U toku 2013. godine, određena je trasa 110 kV kablovskog voda „Kličevo - Nikšić", završena je izrada elaborata o eksproprijaciji zemljišta duž trase kablovskog voda i dobijeni urbanističko-tehnički uslovi za TS i kablovski vod. Objavljen tender za izbor najpovoljnijeg ponuđača za realizaciju projekta izgradnje TS 35/10 kV „Kličevo" i 110 kV kablovskog voda po principu „ključ u ruke".

4. Rekonstrukcija sistema zaštita u cijeloj mreži (IPR 006b)

U cilju modernizacije sistema zaštita i upravljanja u svim TS, planirana je ugradnja mikroprocesorske opreme zaštite i upravljanja elektroenergetskog postrojenja.

Za 2013. godinu, planirana je priprema tehničke specifikacije potrebne za raspisivanje tendera i raspisivanje tendera, izbor najpovoljnijeg ponuđača, potpisivanje ugovora i plaćanje avansa (za TS „Podgorica 2" ,TS „Pljevlja 2" i TS „Mojkovac").

U 2013. godini, pripremljena je tenderska dokumentacija i objavljen tender za izbor najpovoljnijeg ponuđača za poslove rekonstrukcije zaštite i upravljanja u TS 400/110 kV „Podgorica 2" (110 kV postrojenje), TS 400/220/110 kV „Pljevlja 2"(220 i 110 kV postrojenje) i TS 220/110/35 kV „Mojkovac". Izvršen je izbor najpovoljnijeg ponuđača i uplaćen avans. Realizacija projekta ide planiranom dinamikom.

5. Proširenje TS 220/110/35kV „Mojkovac" i priključak na 220kV DV „Podgorica1 – Pljevlja2" po principu ,,ulaz-izlaz'' (IPI 002)

Realizacija projekta podrazumijeva:

- rekonstrukciju TS „Mojkovac" – formiranje sabirničkog sistema i opremanje dva dalekovodna, jednog transformatorskog, dva mjerna i jednog sekcionog polja 220 kV,
- izgradnju priključnog dalekovoda 220 kV,
- izgradnju raspleta 110 kV dalekovoda „Bijelo Polje – Mojkovac" i „Kolašin – Mojkovac" i
- ugradnju 110/35 kV tansfomatora.

U 2013. godini završeni su radovi na proširenju TS 220/110/35 kV i izgradnja novog 220 kV dalekovoda. Postrojenje je pušteno u probni rad, izvršen tehnički prijem objekta i dobijena je upotrebna dozvola.

U TS „Mojkovac" je, takođe, planirana ugradnja novog transformatorskog polja 110/35 kV, 20 MVA. U 2013. godini, izrađen je Idejni projekat.

6. Projekat izgradnje telekomunikacionog sistema – proširenje (IPI 005)

U 2013. godini završeni su sljedeći radovi:

- Postavljanje OPGW kabla na DV „Ribarevine - Peć 3", do granice;
- Postavljanje OPGW kabla na DV 110 kV" Bar-Ulcinj";
- Postavljanje OPGW kabla na DV 110 kV „Podgorica 1-Danilovgrad";
- Postavljanje OPGW kabla na DV 110 kV „ Podgorica 1-Podgorica 3";
- Isporuka vučno kočione mašine;

- Probni rad TK opreme za pet novih čvorišta i softverske rekonfiguracije postojeće mreže prenosa;
- SAT rezervnih OPGW bubnjeva isporučenih po Aneksu 1, AFL Telecommunications;
- Finalna testiranja OPGW linkova;
- Tehnički prijem izvedenih radova;
- Konsultantske usluge – izvještaji o pregledu ispitnih protokola i dokumentacije izvedenog stanja za realizovane OPGW linkove, prisustvo finalnom testiranju OPGW linkova i priprema završnog izvještaja za Svjetsku banku ;

Postavljanje OPGW kabla na DV 110 kV „Podgorica 1 - Podgorica 3", završeno je u januaru 2014. godine.

7. SCADA za Nacionalni dispečerski centar sa EMS sistemom (uključujući procjenu N–1 kriterijuma sigurnosti u realnom vremenu) – NDC 005b

Projekat podrazumijeva unapređenje sadašnjeg SCADA sistema u NDC-u dodavanjem novih EMS funkcija. Unapređenje omogućava vršenje automatskih obračuna N-1 kriterija u realnom vremenu, čime će informacije o sigurnosti sistema i mogućim narušavanjima N-1 kriterija biti dostupne operateru sistema. Obračuni će se vršiti na modelu, a svi dostupni podaci u realnom vremenu iz sistema CGES-a djelovi susjednih sistema u opservabilnom području i ostatak eksternog sistema biće ekvivalent. Ostali potrebni podaci procijeniće se pomoću estimatora stanja koji će takođe provjeravati validnost raspoloživih podataka razmijenjenih u realnom vremenu. Novi sistem će moći da vrši analize u simulacionom modelu i učita obračun protoka automatski u prethodno određenom intervalu, ili na zahtjev.

U 2013. godini potpisani su ugovori za isporuku EMS i WAMS sistema sa konzorcijumom DMS Schneider – EKC (za EMS) i ELPROS-EKC (za WAMS). U oktobru je isporučena oprema i sproveden je dio obuke za rad sa sistemom EMS. U toku decembra je izvršena instalacija i funkcionalno testiranje sistema WAMS. Instalirana su 4 PMU uređaja: u DV polju 400 kV „Trebinje" i „Tirana 2" u TS „Podgorica 2", DV polju 400 kV „Peć 3" u TS „Ribarevine" i DV polju 220 kV „Bajina Bašta" u TS „Pljevlja 2".

8. Izgradnja TS 110/10kV „Podgorica 5" i priključenje na 110 kV mrežu (IPI 004)

Izgradnja TS 110/10 kV „Podgorica 5", sa uklapanjem u 110 kV mrežu, je projekat koji se realizuje u cilju rješavanja problema radijalnog napajanja TS „Podgorica 3" i obezbjeđenja uslova za napajanje brzorastućeg konzuma Glavnog grada.

Projekat je u završnoj fazi realizacije i podrazumijeva:

- izgradnju nove TS 110/10(20) kV „Podgorica 5", 2x31.5 MVA,
- izgradnju novog dvostrukog dalekovoda 110 kV Al-Fe 2x240/40 mm² „Podgorica 5 - KAP 1", dužine 4km i
- izgradnju 110 kV kabla XLPE-A 1000 mm² TS „Podgorica 5 - TS Podgorica 3", dužine 3 km sa proširenjem TS 110/35 kV „Podgorica 3".

Radovi na izgradnji nove TS 110/10 (20) kV „Podgorica 5", 2x31.5 MVA, su završeni i dobijena je upotrebna dozvola.

Radovi na izgradnji novog dvostrukog dalekovoda 110 kV Al-Fe 2x240/40 mm² „Podgorica 5 - KAP 1", dužine četiri kilometra su završeni i dobijena je upotrebna dozvola.

Radovi na izgradnji 110 kV kabla XLPE-A 1000 mm² TS „Podgorica 5 - TS Podgorica 3", dužine tri kilometra , sa proširenjem TS 110/35 kV „Podgorica 3" su završeni i kabal je pušten u probni rad.

9. Zamjena transformatora 110/10 kV u „Podgorici 3" (40 MVA) (IPR 011)

Realizacija projekta obuhvata:

- nabavku transformatora 110/10 kV, 40 MVA,
- izradu projektne dokumentacije i
- ugradnju transformatora.

U 2013. godini završena je nabavka i ugradnja energetskog transformatora 110/10 kV, 40 MVA. Transformator je pušten u probni rad.

10. Nabavka i implementacija hardvera i softvera za FMIS (NDC 002)

U izveštajnom periodu završeni su planirani radovi :

- Implementiran je programski modul „Glavna knjiga", „Kupci", „Dobavljači", „Robno materijalno knjigovodstvo", „Osnovna sredstva", „Kadrovska evidencija", „Prekovremeno angažovanje zaposlenih" i programski modul za finansijsko izvještavanje „Data Report".
- Obavljena je integracija postojećih programskih modula FMIS-a sa programskim modulom „Kadrovska evidencija".
- Tenderska procedura za nabavku servera, storage i back up sistema je završena.
- Pripremljena je tenderska dokumentacija za nabavku programskog modula „Finansijsko praćenje investicija" i dogradnje programskog modula „Data Report" softvera ERP4ME.
- Integracija postojećih programskih modula FMIS-a sa programskim modulom „Kadrovska evidencija".
- Započeta je implementacija nadogradnje za popis osnovnih sredstva bar-code tehnologijom.

11. Rekonstrukcija postrojenja (TS „Podgorica 2", TS „Nikšić", TS „Podgorica 1") (IPR 002a)

U cilju poboljšanja pogonske spremnosti prenosnih objekata neophodno je konstatno ulaganje u zamjenu opreme u trafostanicama.

Realizacija projekta obuhvata nabavku opreme, izradu projektne dokumentacije i ugradnju opreme u:

- TS „Podgorica 2" (zamjena prekidača 400 kV),
- TS „Nikšić" (zamjena rastavljača 110 kV) i
- TS „Podgorica 1" (zamjena rastavljača 110 i 220 kV).

U TS „Podgorica 2" završeni su svi predviđeni radovi.

U 2013. godini u TS 110/35 kV „Nikšić" završeni su svi predviđeni radovi na zamjeni 110 kV prekidača. U TS 220/110/35 kV „Podgorica 1" otpočeti su radovi na zamjeni 110 i 220 kV rastavljača i realizovano je oko 20% ovog dijela projekta.

12. Rekonstrukcija postrojenja (TS „Bar", TS „Herceg Novi", TS „Podgorica 4", TS „Mojkovac") (IPR 002b)

Projekat rekonstrukcije TS 110/35 kV „Bar", TS 110/35 kV „Herceg Novi", TS 110/35 kV „Podgorica 4" i TS 220/110/35 kV „Mojkovac" je potreban zbog dotrajalosti rasklopne opreme kako bi se poboljšala pogonska sigurnost objekata.

Realizacija projekta obuhvata nabavku opreme, izradu projektne dokumentacije i izvođenje elektromontažnih i građevinskih radova u:

- TS 110/35 kV „Bar" (DV polje Virpazar i trafo polja T1 i T2);
- TS 110/35 kV „Herceg Novi" (DV polje Tivat, spojno polje GSS 110 kV i trafo polje T1);
- TS 110/10 kV „Podgorica 4" (110 kV polja „Podgorica 2" i rezerva i trafo polja T1 i T2) i
- TS 220/110/35 kV „Mojkovac" (trafo polje T1).

U prethodnom periodu završeni su radovi na zamjeni opreme u TS 110/35 kV „Bar" i TS 110/35 kV „Herceg Novi".

U 2013. godini završeni su radovi na zamjeni opreme u TS 110/10 kV „Podgorica 4" i TS 220/110/35 kV „Mojkovac".

13. Ostali projekti

Pored gore navedenih projekata, u 2013. godini se intenzivno radilo i na ostalim investicionim projektima kao što su :

- Rekonstrukcija DV 110 kV „Budva - Lastva" (IPR 009)
- ESS softver i hardver (prva i druga faza) (NDC 003)
- Rekonstrukcija DV 110 kV „Lastva - Tivat" (IPR 010)
- Izgradnja TS 110/35 kV „Žabljak" (IPI 013)
- Izgradnja dalekovoda 110 kV „Virpazar - Ulcinj" (IPI 015)
- TS 110/10 kV „Podgorica 4" (IPI 021)
- Izgradnja TS 110/35 kV „Kolašin" i puštanje u rad 110 kV DV" Mojkovac - Kolašin" (IPI 014)
- Izgradnja 110 kV DV „Lastva - Kotor" (IP0 17)
- Unapređenje hardvera i softvera u NDC SCADA sistemu (NDC 006)
- Revitalizacija TS 110/35 kV „Nikšić" (sanacija betonskih portala) (IPR 001)
- Rekonstrukcija TS 110/35 kV „Pljevlja1" (IPI 018)
- Pripremni radovi za rezervni dispečerski centar u zgradi CGES-a (NDC 005a)
- Proširenje i unapređenje sistema automatskog očitavanja brojila (AMR) – NDC 008
- TS 400/110/35 kV „Brezna" (IPI 019)
- Izgradnja TS 110/35/10 kV „Zeta" i DV 110 kV „Podgorica 5 - Golubovci" (IPI 011)
- Ugradnja novog transfomatora 30 MVA u TS „Nikšić" (IPR017)
- Nabavka baterija za objekte CGES-a (NDC 007)
- Nabavka digitalizacione sinoptičke table (NDC 004)
- Izmještanje DV 110 kV „Nikšić - Bileća" iz Dragove Luke (IPI 010)
- Revitalizacija 110 kV dalekovoda (zamjena opreme i rekonstrukcija) (IPR 004)
- Razvoj, rekonstrukcija, mjerenje i zaštita u TS (IPR 012)
- Ostala investiciona ulaganja (IPD 003)
- Rekonstrukcija 400 kV postrojenja u TS „Pljevlja 2" i TS „Ribarevine" (IPR 013)
- 400 kV DV „Pljevlja 2 - Višegrad" i 400 kV DV „Pljevlja 2 - Bajina Bašta" (IPI009)

Održavanje

Saglasno planu za 2013. godinu, kao i u skladu sa standardima i tehničkim propisima o održavanju elektroenergetskih postrojenja prenosne mreže, u izvještajnom periodu Odjeljenje za održavanje trafostanica ukupno je izvršilo 347 radnih naloga, od čega 89 intervencija.

U izvještajnom periodu Odjeljenje za održavanje trafostanica ukupno je izvršilo tridesetosam revizija i dvadesetpet remonata visokonaponske opreme na svim naponskim nivoima.

Tabela 2: *Pregled aktivnosti Odjeljenja za održavanje trafostanica u 2013. godini*

Naponski nivo	REVIZIJA planirano/realizovano	REMONT planirano/realizovano
400 kV	4/4	0/0
220 kV	7/7	0/0
110 kV	18/18	11/11
35 kV	13/13	14/14

Osim planiranih remonata i revizija, izvršene su i planirane zamjene VN prekidača, rastavljača, mjernih transformatora i odvodnika prenapona – 400, 220, 110 i 35 kV.

Zamijenjena je sljedeća VN oprema:

- Prekidač snage 35 kV	kom.	6
-Prekidač snage 110 kV	kom.	2
- Odvodnik prenapona 220 kV	kom.	3
- Odvodnik prenapona 110 kV	kom.	24
-Strujni mjerni transformator 220 kV	kom.	2
-Strujni mjerni transformatori 110 kV	kom.	27
-Naponski mjerni transformatori 110 kV	kom.	3
-Energetski transformator 40 MVA	kom.	1

Od intervencija, gdje je bilo neophodno dodatno angažovanje mehanizacije i većeg broja izvršilaca, posebno se izdvajaju:

- Saniranje posljedica havarije sa zamjenom pola prekidača snage 400 kV u DV polju Kosovo u TS 400/110/35 kV „Ribarevine";
- Saniranje posljedica havarije sa zamjenom prekidača snage 35 kV u DV ćeliji „Petrovac" u TS 110/35kV „Bar";
- Zamjena havarisanog NMTR 110 kV u DV polju 110 kV „Trebješica" u TS 220/110/35 kV „Podgorica 1";
- Zamjena havarisanog NMTR 110 kV u DV polju 110 kV „Podgorica 2" u TS 110/35 kV „Budva";
- Saniranje posljedica havarije sa zamjenom prekidača snage 35 kV u DV ćeliji Velika Plaža u TS 110/35 kV „Ulcinj";
- Saniranje posljedica havarije sa zamjenom prekidača snage 35 kV u trafo ćeliji T2 63 MVA u TS 110/35 kV „Budva";
- Revitalizacija sistema izolacije rezervnog transformatora 20 MVA, 110/35 kV, u TS 110/35 kV „Budva";
- Revitalizacija sistema izolacije rezervnog transformatora 20 MVA, 110/35 kV, u TS 220/110/35 kV „Podgorica 1";

U tabeli 3 je dat prikaz realizacije plana pregleda, revizija i remonata Odjeljenja za održavanje DV za 2013. godinu.

Tabela 3: *Pregled aktivnosti Odjeljenja za održavanje dalekovoda u 2013. godini*

	PREGLED planirano/realizovano	REMONT planirano/realizovano
400 kV	10/10	2/2
220 kV	14/14	2/2
2x110 kV	4/4	0/0
110 kV	52/48	8/8
110(35) kV	10/10	2/2
Σ	**90/86**	**14/14**

Nakon obavljenih pregleda dalekovoda izvršeno je otklanjanje svih nedostatka za koje je procijenjeno da mogu uticati na pogonsku sigurnost dalekovoda. Sječa šume u trasama dalekovoda je završena u planiranom obimu. Izvršena je i antikorozivna zaštita dalekovoda 110 kV „Bar – Budva" (osim dionice od 36A do st.br. 57, koja je prethodno zaštićena), DV 220 kV „Podgorica – Pljevlja"(dionica Lješnica – Velika Župa) i započeta jednim stubom na DV 110(35) „Pljevlja – Žabljak".

U ovom periodu Odjeljenje za održavanje DV je obavilo 39 hitnih intervencija.

Radnici Odjeljenja su u ovom periodu imali i niz drugih aktivnosti kao što su rad u trafostani-cama na primarnim vezama, vođenje i učestvovanje u više investicionih projekata, biranje trase, revizije projektne dokumentacije, nadzori na izvođenju i drugo.

Takođe, urađena su i tri remonta dalekovoda DV 110 kV „Podgorica – EVP Trebješica", DV 110 kV EVP „Trebješica – Andrijevica" i DV 110(35) „Pljevlja – Žabljak", koji nijesu zacrtani Planom investicionog i tekućeg održavanja. Vanredni remonti ovih dalekovoda su rađeni zbog ozbiljnih havarija koje su se desile u toku zimskog perioda.

Tokom godine, rađeno je i na sanaciji havarisanih stubova br. 53, 54 i 55 na DV 110 kV „Bar – Budva".

Upravljanje sistemom

Energija prenesena za potrebe potrošača u zemlji

Ukupna potrošnja električne energije u Crnoj Gori i u 2013. godini je nastavila trend pada, započet još 2008. godine. Konstantan pad potrošnje najvećih potrošača, direktno priključenih na prenosnu mrežu (kod Željezare Nikšić pad je konstantan još od 2008. godine, a kod Kombinata aluminijuma Podgorica od 2011. godine), dominantno je doprinio da ukupna potrošnja u zemlji sa nekada ustaljenih 4.5 TWh godišnje (npr. 4.47 TWh u 2007. godini) preko 4.04 TWh u 2011. godini, pa 3.75 TWh u 2012. godini bude svedena na samo 3.29 TWh u 2013. godini.

Pored toga što ukazuje na promjene u energetskoj zahtjevnosti crnogorske industrije, ovaj fenomen veoma negativno utiče na realizaciju regulatorno dozvoljenog prihoda operatora prenosnog sistema. Naime, od pojave opadajućeg trenda potrošnje, ostvareni pad iz godine u godinu je brži od bilansom predviđenog, pa se prikupljanje regulatorno dozvoljenog prihoda već niz godina ostvaruje sa zakašnjenjem od godinu dana, odnosno tek nakon primjene odgovarajućih korekcija.

Osim toga, prenosni sistem je još od osamdesetih godina prošlog vijeka planiran i razvijan za režime značajno veće potrošnje u zemlji, pa današnji nivo domaće potrošnje čini posebno 400 kV dalekovode podopterećenim, odnosno dovodi ih u režime rada daleko ispod tzv. „prirodne snage", koja bi omogućavala optimalnu eksploataciju iz ugla minimalnih tehničkih gubitaka u prenosu.

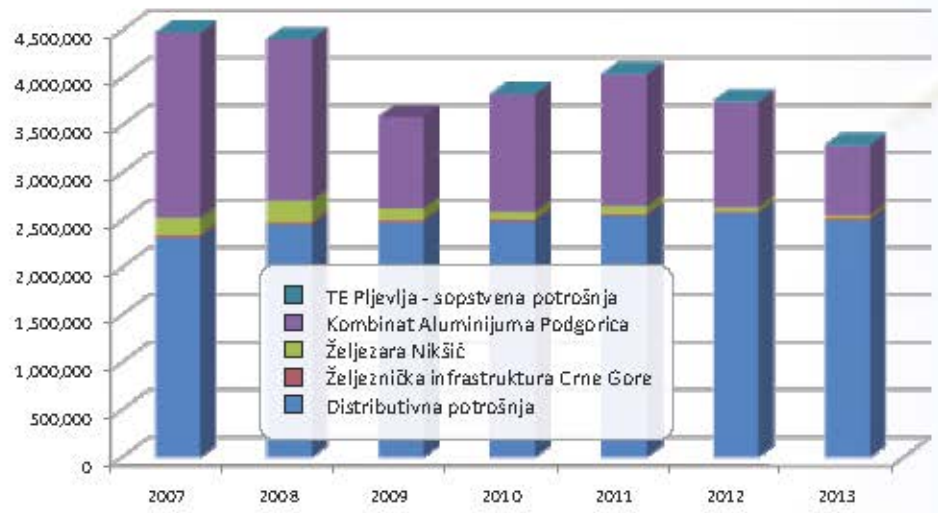

***Grafik 7** – Trend potrošnje električne energije u Crnoj Gori u periodu 2007 – 2013. godina*

Donedavno ohrabrujući trend rasta distributivne potrošnje, koja je na nivou Crne Gore porasla sa 2.31 TWh, u 2007. godini, na 2.57T Wh u 2012. godini (11%), nije nastavljen u 2013. godini, već je došlo do pada na 2.50 TWh.

Iz ugla distributivne potrošnje interesantno je obratiti pažnju i na promjene po regionima, u odnosu na 2012. godinu.

Grafik 8 *– Raspodjela gradijenta distributivne potrošnje po opštinama za period 2007-2013. godina (lijevo) i 2012 – 2013. godina (desno)*

Ovakav raspored trendova ukazuje na višegodišnje premještanje centra potrošnje prema Podgorici i primorskim opštinama, dok je i na višegodišnjem, ali i na godišnjem, nivou krajnje obeshrabrujući trend pada potrošnje u većini opština na sjeveru, izuzev Bijelog Polja.

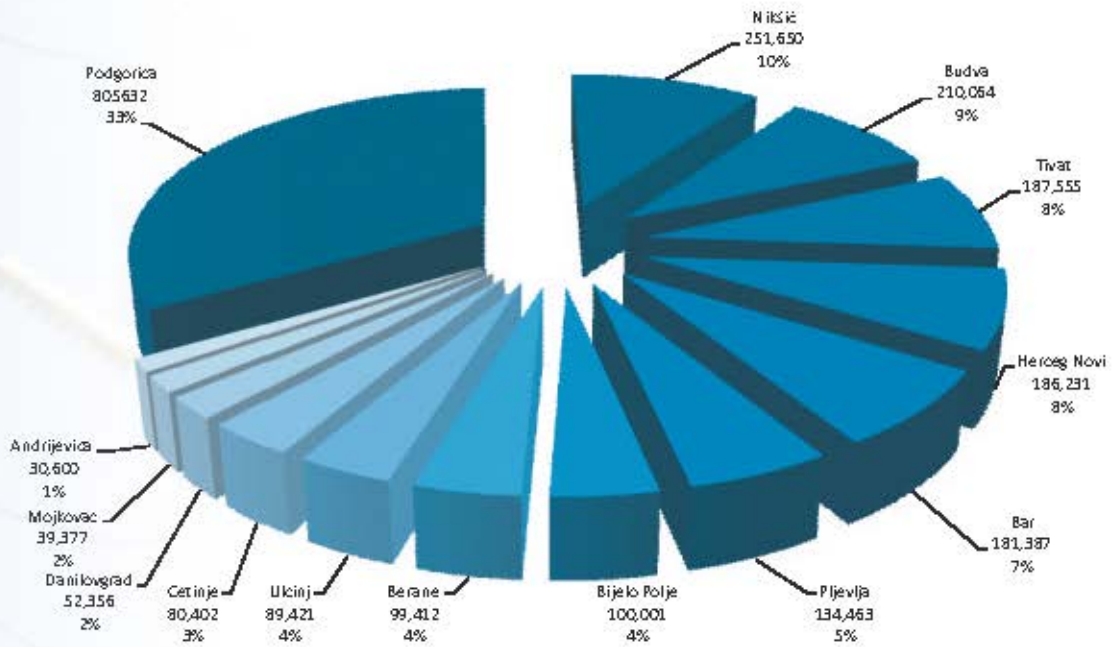

Grafik 9 *– Električna energija predata u distributivnu mrežu u 2013. godini u MWh po opštinama*

Energija prenesena za potrebe domaće proizvodnje

Zbog povoljne hidrologije, 2013. godina se može tretirati kao godina sa izuzetno dobrom proizvodnjom elektrana priključenih na prenosni sistem. U odnosu na petogodišnji prosjek koji je prethodio, proizvodnja od 3.78TWh veća je za 28.9%. [Grafik 10]

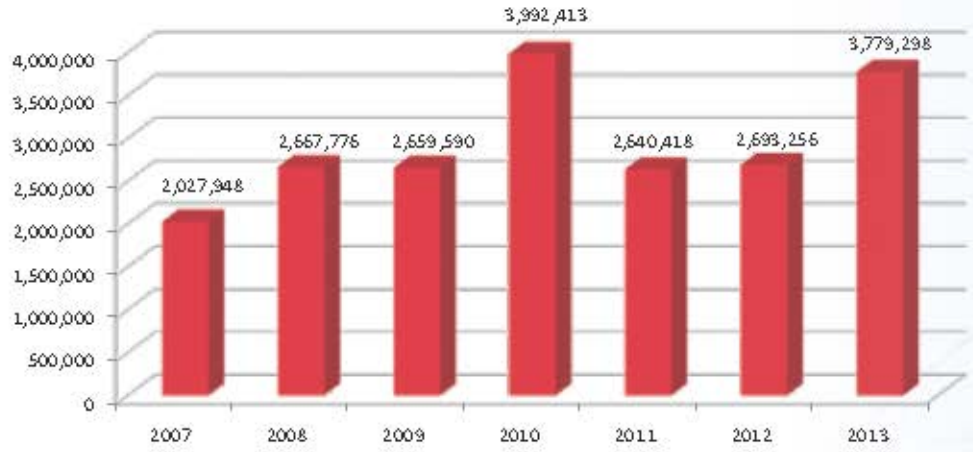

Grafik 10 *– Proizvodnja elektrana u Crnoj Gori u periodu 2007 – 2013. godina u MWh*

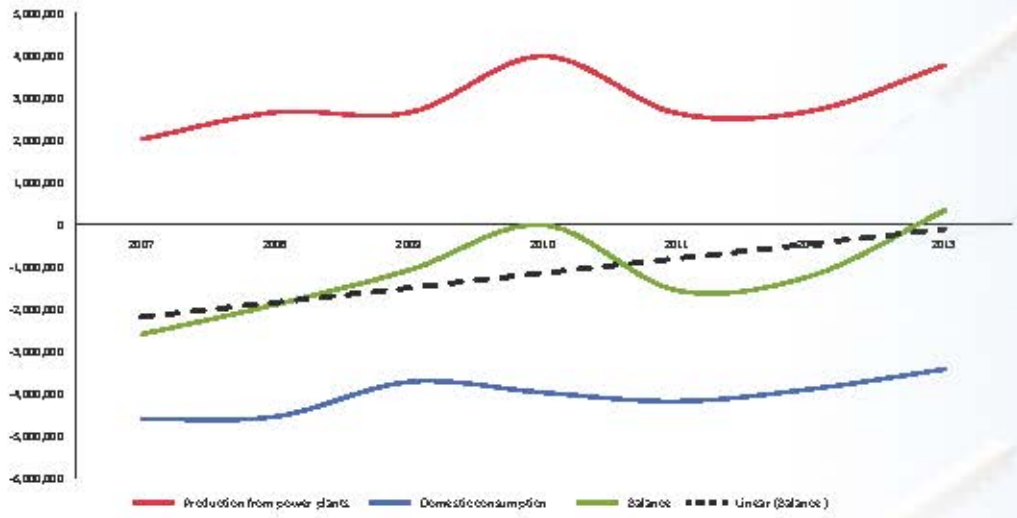

Grafik 11 *– Bilans proizvodnje i potrošnje električne energije u Crnoj Gori u periodu 2007 -2013. godina u MWh*

Zahvaljujući višegodišnjem trendu pada potrošnje u zemlji sa jedne, i veoma dobroj hidrologiji, sa druge strane, u 2013. godini je preokrenuta višedecenijska praksa deficita električne energije. Domaća proizvodnja premašila je ukupnu domaću potrošnju za 0.34 TWh, odnosno cijelih 9% proizvodnje je preostalo nakon podmirivanja domaćih potreba za potrošnjom.

Energija tranzitirana preko crnogorskog elektroenergetskog sistema

I pored zabrinjavajućeg trenda pada domaće potrošnje, kao i činjenice da promjena ukupne proizvodnje još uvjek dominantno zavisi od hidrologije, ukupna energija čiji prenos omogućava CGES, raste iz godine u godinu. U 2013. godini zabilježen je rast tranzitirane električne energije za 13.7% u odnosu na prethodnu godinu, odnosno cijelih 37.7% u odnosu na prosjek iz prethodnog petogodišta. Ukupan tranzit od 2.49TWh po prvi put se gotovo izjednačio sa distributivnom potrošnjom. Zbog toga je umjesto 22.5% ukupno prenesene energije u 2007. godini, tranzit u 2013. godini činio 37.6%.

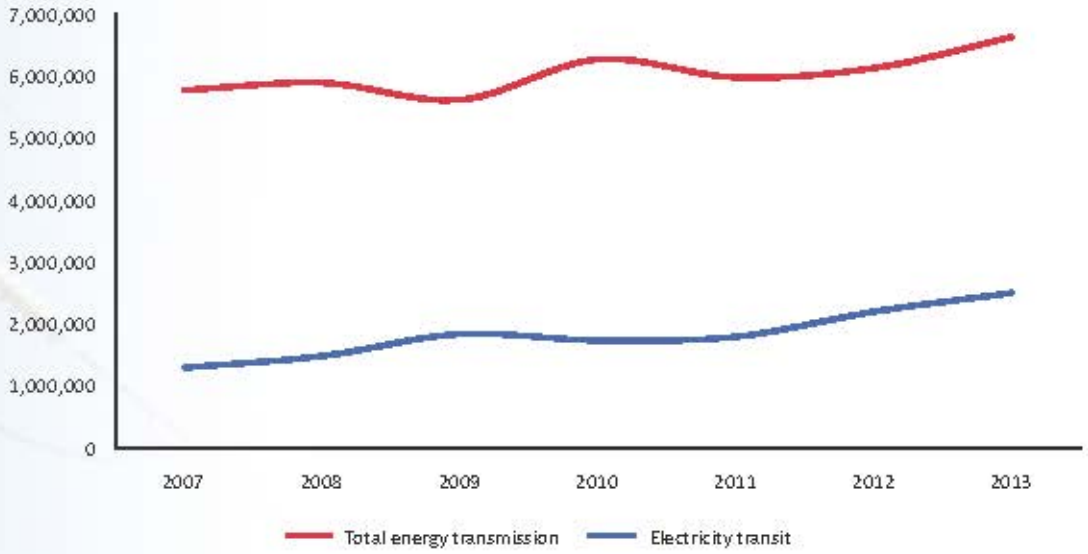

***Grafik 12** – Trend ukupno prenesene električne energije i tranzita elektroprenosne mreže Crne Gore u periodu 2007 – 2013. godina u MWh*

Višegodišnji trend rasta ukupnih količina tranzitirane energije, ali i rast pripadajućih prihoda, najbolja su potvrda opravdanosti već realizovanih, kao i tekućih investicija čiji je cilj povezivanje sa susjednim elektroeneretskim sistemima, u cilju omogućavanja tranzita.

Kvalitet isporuke i otkazivanje prekograničnih kapaciteta

Ovu godinu obilježio je jedan od najdužih prekida u napajanju – neraspoloživost prenosne mreže u TS 110/35kV „Andrijevica", u trajanju od 8593 minuta (5 dana, 23 sata i 13 minuta). Prema izvještaju mješovite komisije, koja je utvrđivala uzroke ovog prekida u napajanju se „nedvosmisleno, kao opšti zaključak, se nameće da je neposredni povod problemima koji su nastali u posmatranom periodu bila koincidencija i kombinacija više veoma nepovoljnih specifičnih klimatskih i meteoroloških pojava i dejstava (temperatura, kiša, snijeg, olujni vjetar...), a za koje dalekovodi nijesu projektovani. Sem toga Komisija smatra da postoje i drugi nepovoljni faktori koji su u određenoj mjeri doprinijeli ovakvom razvoju situacije. Ovo se odnosi, prije svega, na utvrđene činjenice: oslabljenost konstrukcije usljed nedostatka otuđenih elemenata ili velika starost i dotrajalosti užeta konstrukcije, ovjesne opreme i dr. što je moglo uticati da nepovoljni meteorološki uslovi dodju do punog izražaja, ali ipak oni su primarno i dominantno odgovorni za nastalo stanje."

Ukupno neisporučeno električno energija iz prenosne mreže prema potrošačima u Crnoj Gori tokom 2013. godine procijenjeno je na

0.0323%

od prenesenih 3.292.810 MWh

Na nivou godine ukupno je preneseno 99,9677% potreba domaće potrošnje za električnom energijom. Iz ugla distributivne potrošnje, najnepouzdanije tačke predaje energije operatora distribucije u 2013. godini bile su TS 11/35kV „Andrijevica", sa ukupnim trajanjem prekida isporuke od 8860 minuta, TS 110/35 „Vilusi" sa 2945 minuta, TS 220/110/35 kV „Mojkovac" sa 846 minuta, TS 220/110/35 kV „Podgorica 1" sa 272 minuta i TS „Budva" sa 156 minuta, dok su najpouzdanije tačke bile TS 110/35kV „Pljevlja 1" , u kojoj nije bilo prekida isporuke, TS 110/35 kV „Tivat" i TS 110/35kV „Nikšić" sa po 15 minuta prekida, te TS 110/35 kV „Danilovgrad" i TS 110/10 kV „Podgorica 5", sa ukupnim trajanjem prekida od 24 minuta.

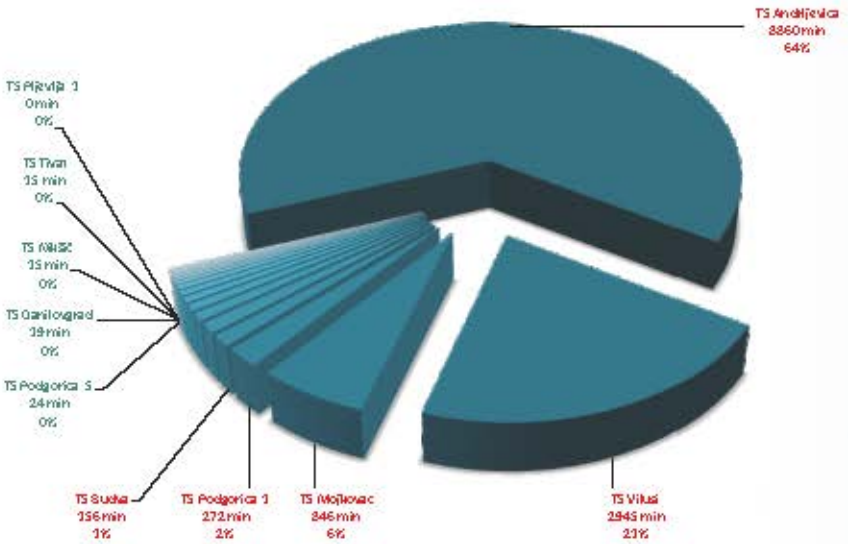

Grafik 13 *– Trajanje prekida u napajanju tokom 2013. godine, po tačkama priključeja u minutima i procentualno učešće u ukunom trajanju prekida u napajanju*

Kada je u pitanju količina neisporučene energije, ponovo je najnepouzdanija tačka predaje energije prema operatoru distribucije TS 110/35kV „Andrijevica", sa procijenjenih 533 MWh, odnosno 52% ukupno neisporučene energije, dok su po ovom osnovu, osim TS „Pljevlja 1", najpouzdanije i TS „Podgorica 5", Danilovgrad, Cetinje i Nikšić, sve sa manje od 10 MWh neisporučene energije tokom 2013. godine.

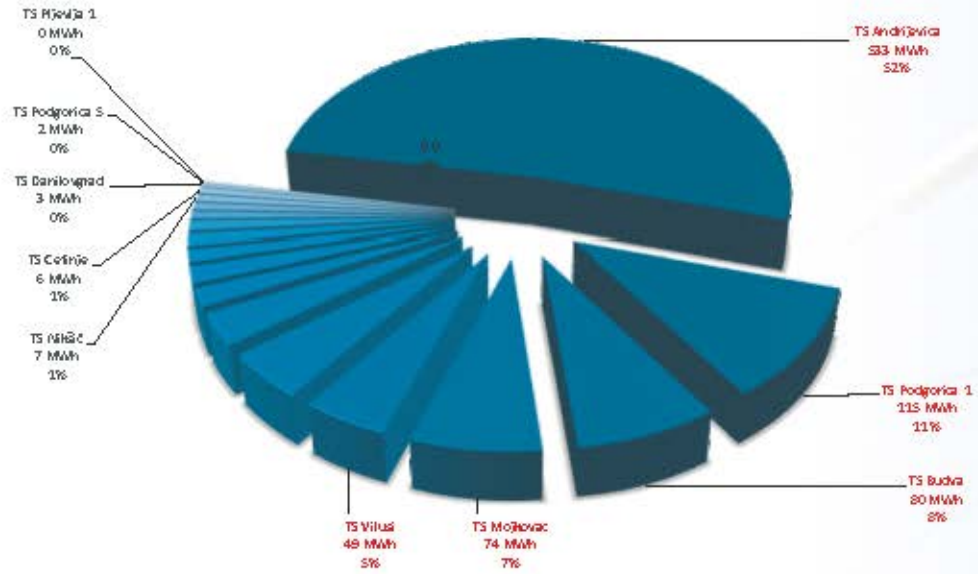

Grafik 14 *– Procjena neisporučene električne energije po tačkama priključenja tokom 2013. godine u MWh i procentualno u češće u ukupnoj procijenjenoj neisporučenoj energiji*

Tokom godine nije bilo otkazivanja prekograničnih prenosnih kapaciteta zbog neraspoloživosti interkonektivnih dalekovoda, pa je raspoloživost alociranih kapaciteta bila 100%, iako je sumarni prekogranični prenos energije dosegao višegodišnji maksimum od cijelih 6.342.945 MWh, što u odnosu na prosjek iz prethodećeg petogodišta, od 5.258.326 MWh, predstavlja povećanje od cijelih 21%.

Alocirani prekogranični prenosni kapacitet bio je raspoloživ korisnicima

100 %

Društvena odgovornost

Podrazumijeva se da se nivo društvene odgovornosti, osim kroz odnos prema osnovnoj djelatnosti, koja je od posebnog značaja i čije kvalitetno obavljanje predstavlja jedan od osnovnih preduslova razvoja savremenog društva, pokazuje i kroz doprinos i podršku razvoju različitih segmenata života sredine u kojoj CGES posluje. Ovo podrazumijeva podršku čitavom nizu događaja, kulturnih i sportskih, različitih inicijativa u oblasti obrazovanja, stručnog i naučnog usavršavanja, objavljivanja stručnih publikacija i drugo.

Specifičnost, u mnogo čemu, u poslovanju CGES-a u 2013. godini, koja je nametnula potrebu za fokusiranjem pažnje na rješavanje pitanja koja se odnose na obavljanje osnovne djelatnosti CGES-a, je uticala na smanjenu aktivnost Društva u ovom domenu. Takva aktivnost CGES-a u 2013. godini, ne može i neće uticati na odnos i podršku razvoju Društva ubuduće.

Regulatorni okvir

U skladu sa Zakonom o energetici i energetskom politikom, predviđenim aktivnostima na poboljšanju regulatornog procesa i profesionalne nezavisnosti Regulatorne agencije za energetiku, Agencija je, u cilju razvoja jasnog i predvidivog regulatornog okvira i podsticanja regiona za ulaganja u energetski sektor Crne Gore, 16. maja 2013. godine, Odlukom broj 13/1506-2, usvojila Pravila za izmjenu tarifa za električnu energiju. Pomenuti dokument jedna je od ključnih odrednica u utvrđivanju korekcija regulatorno dozvoljenog prihoda crnogorskog operatora prenosa električne energije tokom druge regulatorne godine, tačnije za period od 01. avgusta 2013. godine do 31. jula 2014. godine i dalje. Pravilima se uređuje način, uslovi i postupak:

- utvrđivanja privremenih tarifa od strane Regulatorne agencije za energetiku,
- izmjene regulatorno dozvoljenog prihoda, cijena i tarifa tokom regulatorne godine, na zahtjev energetskog subjekta ili na inicijativu Agencije, odnosno na kraju regulatorne godine na inicijativu Agencije.

Takođe, navedenim Pravilima predviđeno je da se, zbog promjene pojedinih parametara kao što su investicije u energetski sektor, zatim značajne promjene troškova na koje subjekti ne mogu ili djelimično mogu uticati, regulatorno dozvoljeni prihodi energetskih subjekata, cijene i tarife mogu mijenjati tokom perioda važenja. S tim u vezi, Odbor Agencije je na sjednici održanoj 2. jula 2013. godine usvojio Odluku o utvrđivanju iznosa korekcije regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za operatora prenosnog sistema, broj 13/1713-19, za korekcije nastale u prvoj regulatornoj godini.

Agencija je 14. novembra 2013. godine usvojila Odluku kojom se utvrđuje Regulatorni kontni plan za energetske subjekte sa obavezom njegove primjene od 01.januara 2014.godine. Pomenuti dokument je dodatak na Pravilnik o kontnom okviru i sadržini računa u Kontnom okviru za privredna društva i druga pravna lica („Službeni list Crne Gore", broj 5/11). Cilj donošenja akta je da postupak odobravanja regulatorno dozvoljenog prihoda od strane Agencije bude efikasniji i jednostavniji za sprovođenje, uz postojanje potrebnih podataka o troškovima i prihodima subjekata na jednom mjestu, i kako bi se istovremeno energetskim subjektima pružila podrška u postupku utvrđivanja regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena, u skladu sa utvrđenim metodologijama za energetske subjekte. Utvrđeni regulatorni kontni plan sastoji se od posebnih računa, koji predstavljaju neophodan okvir za kalkulaciju ukupnih opravdanih troškova poslovanja, amortizacije i povrata na

sredstva, kao i razlike u odnosu na odobrene i ostvarene prihode i troškove, pripremljen na osnovu aktuelne regulatorne računovodstvene prakse Agencije.

Osim Pravila i Regulatornog kontnog plana, Agencija je usvojila i Metodologiju o izmjenama i dopunama Metodologije za utvrđivanje regulatornog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije („Službeni list Crne Gore", br. 61/13). S tim u vezi, Odbor Agencije je na sjednici održanoj 31. decembra 2013. godine usvojio Odluku, br. 13/3629, o utvrđivanju naknada i cijena koju plaćaju proizvođači električne energije Crnogorskom elektroprenosnom sistemu AD za angažovanje prenosnog sistema za period 01.01.2014. godine do 31.07.2015. godine. Pomenutom odlukom utvrđuje se godišnja naknada za pokrivanje dijela troškova za angažovanje prenosnog kapaciteta proizvođačima električne energije koji su priključeni na prenosni sistem. Cijena koju proizvođač plaća utvrđena je u skladu sa ostvarenim količinama proizvedene električne energije u mjesečnom obračunskom periodu, prilikom fakturisanja usluga angažovanja prenosnog kapaciteta proizvođačima električne energije koji su priključeni na prenosni sistem.

Nakon odobravanja i primjene predmetne dokumentacije od strane Regulatorne agencije za energetiku zaokružen je proces stvaranja jasnijeg i stabilnijeg regulatornog okvira u oblasti energetike.

Korporativno upravljanje

Skupština akcionara

Skupština akcionara je najviši organ Društva. Nadležnosti Skupštine propisane su Zakonom o privrednim društvima i Statutom Društva. Preko Skupštine, akcionari donose i odobravaju najvažnije normativne, imovinske, izborne i statusne odluke. U toku 2013. godine održana je redovna godišnja Skupština akcionara, dok vanrednih sjednica nije bilo.

Odbor direktora

Odbor direktora je nadležan da upravlja i rukovodi Društvom, vrši nadzor nad tekućim poslovanjem i ima centralnu ulogu u sistemu korporativnog upravljanja. Nadležnosti Odbora utvrđene su Statutom Društva.

Odbor direktora saziva redovnu i vanrednu Skupštinu akcionara; utvrđuje predloge odluka za Skupštinu akcionara i izvršava njene odluke; usvaja Poslovni plan Društva ili bilo koju njegovu bitnu izmjenu i daje smjernice za njegovo ostvarivanje; usvaja godišnji budžet Društva ili bilo koju njegovu bitnu izmjenu i daje smjernice za njegovo ostvarivanje; usvaja investicione planove razvoja Društva, uključujući planove izgradnje (i bilo koje materijalne – bitne promjene) koji se odnose na povezanu i dodatnu mrežnu infrastrukturu, uključujući ali ne ograničavajući se na bilo koje odredbe ovih planova za nabavku relevantnog materijala; utvrđuje organizaciju i sistematizaciju Društva, strukturu i sastav menadžmenta i administracije Društva; usvaja periodične i utvrđuje godišnji finansijski iskaz i izvještaj o poslovanju Društva; predlaže raspodjelu dobiti ; odobrava svaku transakciju čija vrijednost ne prelazi visinu od 10 % knjigovodstvene vrijednosti imovine Društva odobrava zaključenje ugovora, koji nijesu u nadležnosti Skupštine akcionara, donosi opšta akta koja su u njegovoj nadležnosti, bira predsjednika i zamjenika predsjednika Odbora, imenuje i razrješava izvršnog direktora i sekretara Društva, predlaže revizora Društva, imenuje, razrješava i određuje ovlašćenja i odgovornosti članova menadžmenta, i odlučuje o drugim pitanjima utvrđenim Statutom Društva.

Odbor direktora CGES-a ima sedam članova. Na IV redovnoj Skupštini akcionara koja je održana 25.06. 2013. godine, nakon isteka mandata, odbor je napustila Elisabetta Colacchia, a izabran je Giuseppe Saponaro. Svi ostali članovi reizabrani su, tako da Odbor direktora ima sljedeći sastav: Dragan Laketić (predsjednik), Vesna Bracanović (član), Milica Raičević (član), Radivoje Brajović (član), koji su predstavnici Države, Luigi De Francisci (zamjenik predsjednika), Giuseppe Saponaro (član), koji su predstavnici Terna Rete Elettrica Nazionale S.p.A i Bojša Šotra (član), koji je predstavnik FZU.

Tokom 2013. godine, Odbor je održao sedam sjednica i imao jedno izjašnjenje bez održavanja sjednice.

Na dnevnom redu Odbora bila su uglavnom pitanja koja su, kao redovne aktivnosti Odbora u svakoj poslovnoj godini, predviđena Planom rada Odbora direktora. Pored ovih pitanja, razmatrana su i druga pitanja koja su bila aktuelna tokom poslovne godine. Značajno mjesto među aktivnostima Odbora imalo je razmatranje pitanja vezano za stanje u elektroenergetskom sistemu Crne Gore, zbog režima rada KAP-a od 1.01. 2013. godine.

Članovima Odbora za rad u Odboru, pripada naknada utvrđena Odlukom Skupštine akcionara, a koja je usklađena sa relevantnim propisima i uredbama nadležnih državnih organa.

Sekretar Društva

Nadležnosti i odgovornosti sekretara Društva utvrvrđene su Zakonom o privrednim društvima, Statutom Društva i posebnim ugovorom koji zaključuje sa Odborom direktora Društva.

Sekretar društva je dužan da obezbijedi da se aktivnosti vezane za rad Skupštine akcionara i Odbora direktora odvijaju u skladu sa Zakonom o privrednim društvima, Statutom Društva i poslovnicima o radu ovih organa. Odgovoran je za izvršavanje obaveza Društva prema akcionarima, Centralnom registru privrednih subjekata, organima nadležnim za hartije od vrijednosti i evidenciju akcija Društva, organizovanje i pripremu sjednica Skupštine akcionara i Odbora direktora i za dokumentaciju vezanu za rad ovih organa. Sekretar Društva je Olgica Ivanović.

Sekretar Društva je za svoj rad odgovoran Odboru direktora i dužan je da izvršava njegove odluke.

Menadžment

Rukovođenje Crnogorskim elektroprenosnim sistemom AD i organizaciju tekućeg poslovanja Društva, sprovodi izvršni direktor, sa svojim menadžerskim timom.

Izvršni direktor

Prema Statutu CGES-a, izvršni direktor rukovodi Društvom i organizuje tekuće poslovanje Društva, predstavlja i zastupa Društvo, stara se i odgovoran je za zakonitost rada Društva.

Nadležnosti i odgovornosti izvršnog direktora utvrđene su Zakonom o privrednim društvima, Statutom Društva i posebnim ugovorom koji zaključuje sa Odborom direktora Društva.

Izvršni direktor je za svoj rad odgovoran Odboru direktora i dužan je da izvršava naloge Odbora direktora i sprovodi njegove odluke u vezi sa poslovanjem Društva.

Funkciju izvršnog direktora do 16.12.2013. godine obavljao je Ljubo Knežević, kada je Odbor direktora konstatovao njegovu neopozivu ostavku i za izvršnog direktora imenovao Ivana Bulatovića.

Menadžerski tim

Odbor direktora utvrđuje strukturu menadžmenta i imenuje članove menadžmenta, na predlog izvršnog direktora. Tokom 2013. godine direktorske funkcije u Društvu obavljali su Dr Branko Stojković, direktor Nacionalnog dispečerskog centra, Branko Knežević, direktor Elektroprenosa, Valerio Mastragostino, direktor Sektora za finansijsko planiranje, kontrolu i odnose sa investitorima i Kosa Špadijer, direktor Sektora za ekonomske poslove, koja je tokom godine napustila Društvo, zbog odlaska u penziju.

Transparentnost poslovanja

Praksa Društva podrazumijeva izvještavanje akcionara i javnosti u skladu sa zahtjevima propisanim zakonom. CGES obezbjeđuje transparentnost poslovanja blagovremenim objavljivanjem i tačnih i potpunih informacija o svim značajnim pitanjima i bitnim događajima koji se odnose na Društvo, uključujući finansijsko poslovanje, na jednostavan i dostupan način, putem internet stranice Društva i sredstava javnog informisanja.

Zarade i naknade

Zarade

I tokom 2013. godine, naknade članovima Odbora direktora i zarade menadžerskog tima zadržane su na nivou i u skladu sa zaključcima Vlade Crne Gore sa sjednice od 25. aprila 2012. godine. Osnovna mjesečna zarada predsjednika Odbora direktora limitirana je na 3.5 prosječne mjesečne zarade u državi, izvršnog direktora na 3 prosječne mjesečne zarade u državi, a ostalih članova menadžmenta na 2.5 prosječne mjesečne zarade u državi.

Naknade

Sve ostale naknade članova menadžmenta CGES-a limitirane su u skladu sa istim zaključcima, na jednu prosječnu mjesečnu zaradu u državi.

Kratkoročni i dugoročni bonusi

Kompanijska politika naknada i zarada nije predviđala isplatu bonusa za 2012. godinu, iako je završena sa rekordnim neto profitom u iznosu od 6.6 miliona €.

Ostale beneficije

Članovima menadžmenta Društva i ostalim zaposlenim, pokriveni su troškovi telekomunikacija do određenog limita, koji odgovara realnim troškovima službenih razgovora, a sve u cilju optimizacije interne komunikacije u društvu. Ovaj trošak limitiran je na 50 € mjesečno i to za veoma ograničen broj menadžera, dok je za ostale zaposlene limit manji.

Kompanijskim pravilima nije predviđena mogućnost korišćenja službenih vozila u privatne svrhe, osim u izuzetnim slučajevima.

Organizaciona struktura

Organizacija i osnovi sistematizacije, nadležnosti i poslovi organizacionih djelova, koordinacija rukovodjenja i rada i druga pitanja od značaja za unutrašnju organizaciju Društva, uređena su Pravilnikom o organizaciji. U Društvu se organizuju, koordiniraju i obavljaju poslovi iz člana 11 Statuta Društva i drugi poslovi koji su u funkciji obavljanja djelatnosti Društva.

Organizacionu strukturu Društva čine organi Društva i organizacioni djelovi Društva.

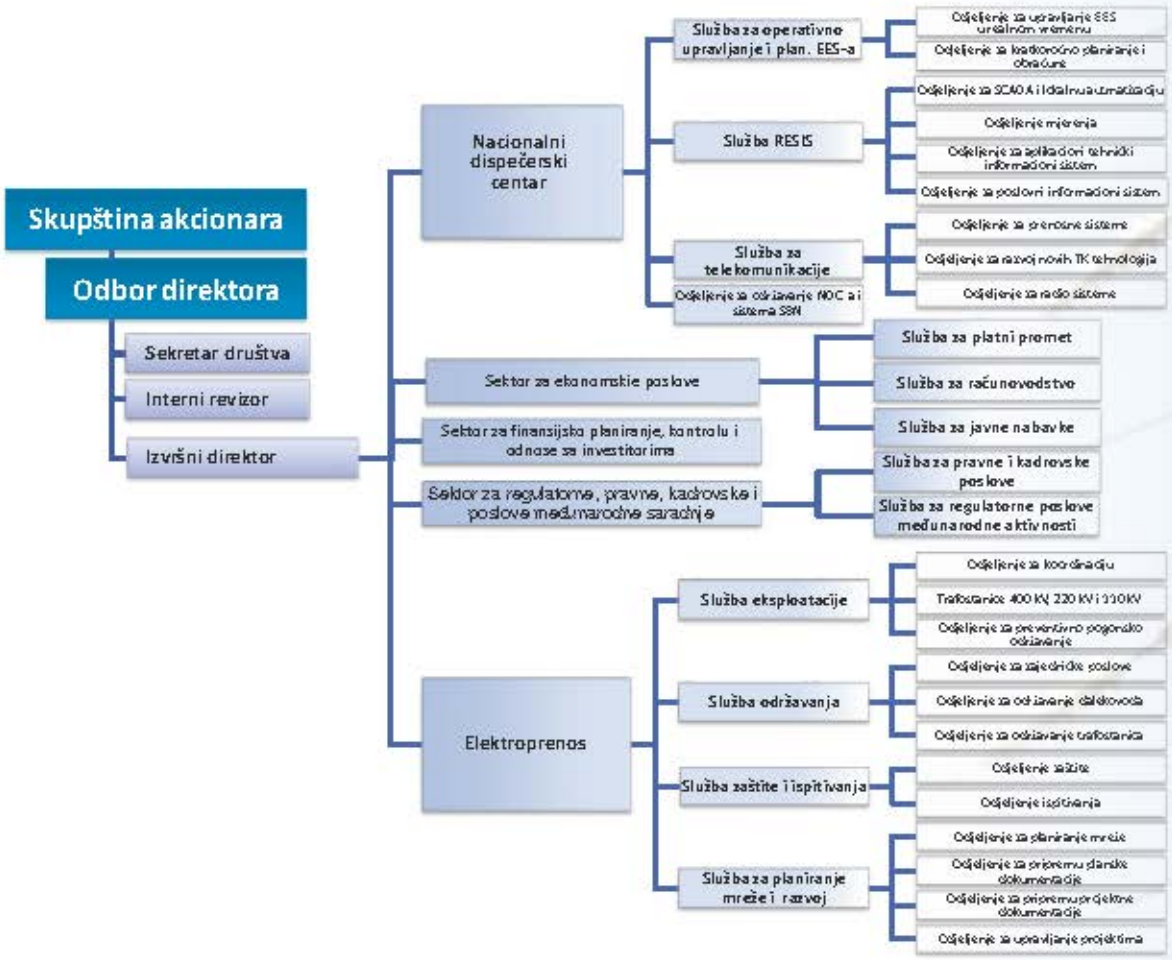

Slika 15: *Organizaciona šema CGES-a*

Odbor direktora ima direktnu komunikaciju sa Sektretarom društva, a komunikaciju sa menadžmentom ostvaruje preko izvršnog direktora. Kabinet Izvršnog direktora obavlja stručno-administrativne poslove za potrebe organa Društva i organizacionih djelova Društva. Rukovođenje Društvom podijeljeno je na pet organizacionih djelova, kojim rukovode direktori, a zajedničkim radom rukovodi izvršni direktor uz pomoć tri pomoćnika.

Ljudski resursi

Prema revizorskom izvještaju, na dan 31.12.2013. godine u CGES-u je ukupan broj zaposlenih bio 329. Od ukupnog broja zaposlenih, ugovor na neodređeno ima 300, na određeno njih 27, a u kompaniji rade i dva pripravnika. Prosječna starost zaposlenih u CGES-u je 45.5 godina.

Pripremajući se za realizaciju veoma intenzivnog investicionog ciklusa, Društvo nastoji da posebnu pažnju posveti unapređenju ljudskih resursa. Vodeći računa o značaju energetskog sektora za ukupnu stopu zaposlenosti u zemlji sa jedne, ali i neophodnosti optimizacije svih troškova osnovne djelatnosti, pa i troškova zarada, sa druge strane, Društvo iz godine u godinu popravlja jedan od osnovnih parametara efikasnosti – vrijednost sredstava po zaposlenom u Društvu. Na taj način se nastoji postići optimalan kompromis između doprinosa domaćem standardu, kroz kontrolisano zapošljavanje novih radnika i optimizacije regulisanih troškova.

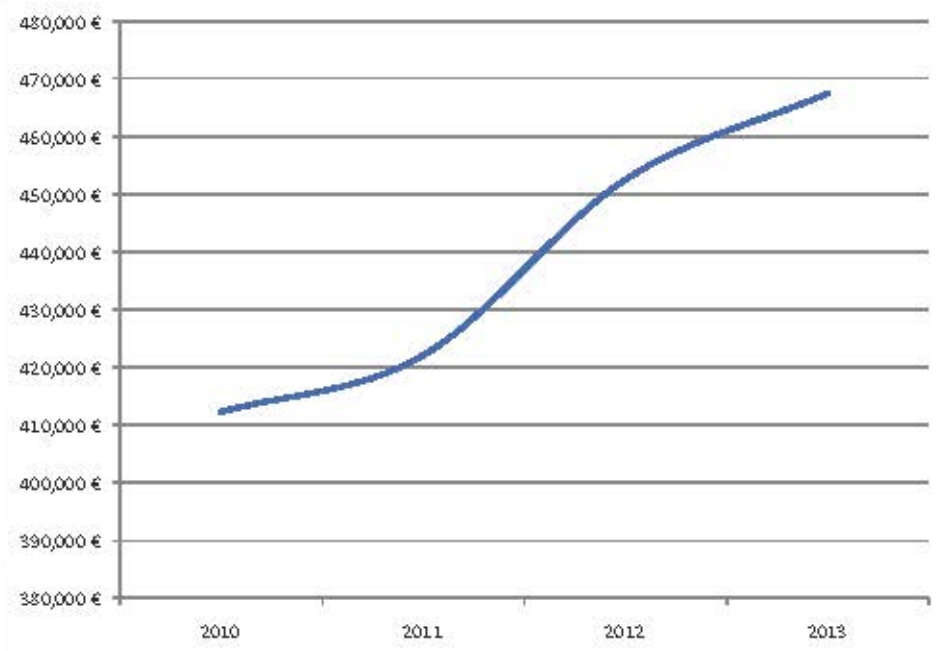

***Slika 16** - Vrijednost sredstava po zaposlenom [€]*

Finansijski izvještaj

Bilans uspjeha

Finansijski izvještaji za 2013. godinu prikazuju dobit od 2,6 mil €. **Prihodi** iznose 27,5 mil € i uglavnom se odnose na korišćenje prenosne mreže (16,8 mil €), gubitke u prenosu (5,6 mil €) i dodjelu kapaciteta (3,7 mil €). **Troškovi poslovanja** iznose 18,1 mil € i uglavnom se odnose na troškove zarada (6,3 mil €) i gubitke prenosa (5,2 mil €). **Rezultirajuća EBITDA** (dobit prije oporezivanja, kamate i amortizacije) iznosi 9,4 mil € sa maržom od 34%.

Bilans uspjeha

€ mil	Ostvarenje 2013.	Ostvarenje 2012.	Razlika ostvarenje 2013. u odnosu na 2012. godinu
Prihodi od prenosa	16.8	16.5	0.3
Gubici u prenosnoj mreži	5.6	5.4	0.2
Prihodi od zagušenja	3.7	7.0	(3.3)
Ostali prihodi	1.4	1.1	0.4
Ukupni prihodi	**27.5**	**30.0**	**(2.5)**
Zaposleni	6.3	6.7	(0.3)
Materijal	0.3	0.3	0.0
Usluge trećih lica	1.5	1.3	0.2
Ostalo	4.7	3.1	1.6
Gubici u prenosnoj mreži	5.2	5.9	(0.7)
Ukupni troškovi	**18.1**	**17.3**	**0.8**
EBITDA	**9.4**	**12.7**	**(3.3)**
Marža	34.0%	42.0%	-8.0%
Amortizacija	6.7	6.6	0.1
EBIT	**2.7**	**6.1**	**(3.4)**
Marža	10.0%	20.0%	-10.0%
Neto finansijski trošak	**(0.2)**	**(1.1)**	**0.9**
Finansijski prihodi	0.8	1.7	(0.9)
Finansijski troškovi	0.5	0.6	(0.2)
Finansijski troškovi novih kredita	0.1	-	0.1
EBT	**3.0**	**7.2**	**(4.2)**
Porezi	0.3	0.7	(0.3)
Neto dobit	**2.6**	**6.5**	**(3.9)**

Prihodi od korišćenja prenosne mreže veći su u odnosu na prethodnu godinu (+0,3 mil €), jer je neto efekta smanjenog korišćenja mreže, kompenzovani rastom tarifa.

Prihodovna strana gubitaka u prenosu je veća u odnosu na prethodnu godinu (+0,2 mil €), zbog većeg prihoda iz međunarodnog ITC mehanizma, koji su dominantno posljedica povećanja ukupno tranzitirane energije preko sistema.

Prihodi od zagušenja su manji u odnosu na prethodnu godinu: -3,3 mil €, dominantno usljed manjih naknada za upravljanje zagušenjima na granici sa Albanijom, a koje su posljedica povoljne hidrologije u regionu, zbog čega je ukupno smanjena potražnja za kapacitetima na granici prema Albaniji.

Ostali prihodi su veći u odnosu na prethodnu godinu (+0,4 mil €), uglavnom zbog pomoćnih usluga (+0,2 mil €), koje nijesu izvršene u prethodnoj godini i ostalih prenesenih stavki.

Troškovi poslovanja veći su za 0,8 mil € uglavnom zbog razlika u sljedećim stavkama:
Usluge (usluge trećih lica i ostali troškovi): +1,8 mil € uglavnom usljed:

- obezvrjeđenja potraživanja od domaćih kupaca (KAP) (+1,9 mil €);
- sistemskih usluga (+0,4 mil €);
- većih troškova usluga obezbjeđenja (+0,3 mil €);

kompenzovanih sa rezervisanjiima za sudske sporove (-1,0 mil €).

Gubici u prenosu su manji u odnosu na prethodnu godinu (-0,7 mil €), zbog manjih domaćih gubitaka i gubitaka iz tranzita.

Troškovi zaposlenih: Niži u odnosu na prethodnu godinu -0,3 mil € usljed izvršene kapitalizacije zarada u 2013. godini (0,4 mil €).

Broj zaposlenih na kraju 2013. godine iznosi 330 FTE (+16 FTE u odnosu na 2012. godinu).
Amortizacija: u skladu sa prethodnom godinom.

Neto finansijski trošak

Veće neto naknade u odnosu na prethodnu godinu (+0,9 mil €), uglavnom zbog manjih finansijskih prihoda.

Porez na dobit iznosi 9% oporezive dobiti plus fiskalna prilagođavanja (kao što su troškovi amortizacije, rezervisanja za otpremnine i jubilarne nagrade, itd.)

Ostvarenje u odnosu na prethodnu godinu (-0,3 mil €), zbog manje dobiti prije oporezivanja (EBT).

Bilans stanja

Neto finansijski dug

Ostvarenje u odnosu na kraj 2012. godine: +15,9 mil €, uglavnom zbog niže pozicije na gotovini (znatno veća potraživanja zbog neplaćanja EPCG i Montenegro bonusa).

Postojeći krediti

Ostvarenje u odnosu na prethodnu godinu: veće +6,6 mil €, zbog povlačenja (6,8 mil €) koja se odnose na kredit KfW-a za TS u Lastvi, zaključen u 2013. godini.

Bilans stanja

€ mil	Kraj 2013.	Kraj 2012.	Razlika 2013. u odnosu na 2012.
Osnovna sredstva	153.8	143.9	9.9
Obrtni kapital	6.7	(1.5)	8.2
Fondovi	2.1	2.3	(0.2)
Neto investirani kapital	**158.4**	**140.2**	**18.2**
Akcijski kapital	167.6	165.2	2.4
Uplaćeni kapital	155.1	155.1	-
Rezerve	(0.0)	0.3	(0.3)
Preneseni rezultati	12.5	9.9	2.6
Neto dobit iz prethodnih godina	9.9	6.8	3.0
Tekuća neto dobit	2.6	6.6	(3.9)
Dividende		(3.5)	3.5
Neto dugovanja	(9.2)	(25.0)	15.9
Gotovina	37.7	46.9	(9.2)
Dugoročna dugovanja	28.5	21.9	6.6
Postojeći dug	21.7	21.9	(0.1)
Finansiranje povezane infrastrukture	6.8	-	6.8
Ukupno	**158.4**	**140.2**	**18.2**

Tokovi gotovine

Tokovi Gotovine

€ mil	Kraj 2013	Kraj 2012
Početno stanje	**46.9**	**48.1**
EBIT	2.7	6.1
Porezi	(0.3)	(0.7)
Amortizacija	6.7	6.6
Promjena - Obrtni kapital	(8.2)	2.4
Promjena - Fondovi	(0.2)	0.8
Promjena - Investicije	(17.2)	(12.9)
Terna CG eksproprijacija	0.7	(0.8)
Ukupno aktivnosti iz poslovanja	**(15.8)**	**1.5**
Finansijski troškovi	0.2	1.1
Povećanje tekućeg duga/ Otplata	(0.1)	(0.5)
Finansiranje povezane infrastrukture	6.8	-
Ukupno aktivnosti finansiranja	**6.9**	**0.5**
Injektiranje kapitala/ Smanjenje	(0.3)	0.3
Dividende	-	(3.5)
Injektirani kapital	**(0.3)**	**(3.3)**
Ukupno	**(9.2)**	**(1.2)**
Konacni Bilans	**37.7**	**46.9**

Članstvo na berzi i akcije CGES-a

Od 7. maja 2012. godine, akcije CGES-a se kotiraju na A-listi Montenegroberze, što je potvrda kvaliteta same hartije od vrijednosti, a posredno i niza preduslova koje Društvo ispunjava u pogledu korporativne kulture.

Na grafikonu ispod, prikazan je trend kretanja akcija CGES-a, koji pokazuje vrijednost od 0.494 € po akciji, na dan 31. decembra 2013. godine.

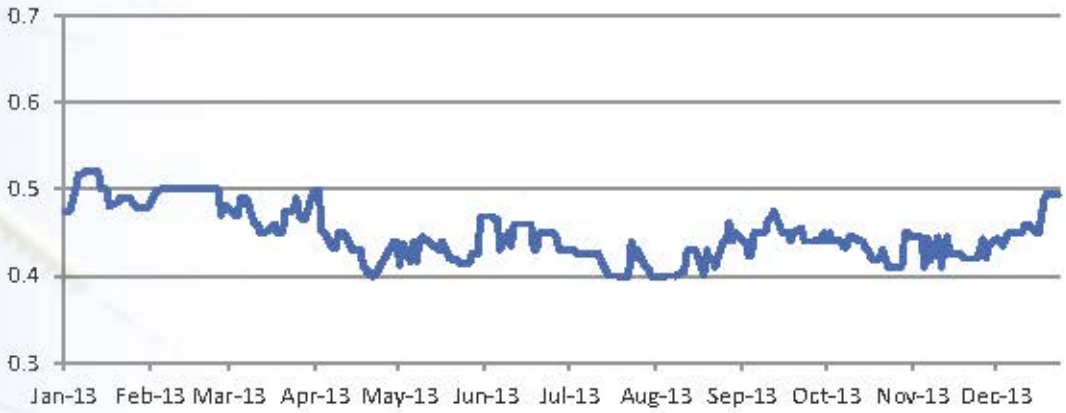

Grfik 16: *Vrijednost akcija Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD na Montenegroberzi u periodu 1.1.2013 – 31.12.2013. godine*